

OVER TAAL

- 87** Interview
Marinel Gerritsen: van taal naar cultuur - Filip Devos
- 90** Taalwerk
Grammaticaonderwijs: het oude zeer - Valerie Van Vooren en Filip Devos
- 93** Taalkronkels
De specifieke aard van onderzoek naar de Bataafse vuurvliender - Albert Oosterhof
- 94** Idioom & Co
De limerick - Hugo Brouckaert
- 96** Broodje taal
Katte-eten, kerstomaat en vlees voor zondag: taalgebruik in boodschappenbriefjes - Linde Van de Walle
- 98** Interview
Rik Boey over sms-taal, cafeestjes en zwoenen - Filip Devos
- 101** Taalwerk
De modale partikels maar en eens: een (ver)taalkundig corpus-onderzoek - Sofie Niemegeers
- 104** Dossier
En nu nog een goede titel - Bruno Comer
- 107** Te boek
Lexicon van literaire termen: literatuur naar letter en geest - Stefaan Evenepoel
Een bordje taal - Filip Devos
Màn màn lá! - Natalie Hulsen
Etiquette - Filip Devos
- 111** Column
Sexy! - Hugo Brouckaert
- 112** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Marinel Gerritsen: van taal naar cultuur

FILIP DEVOS

Marinel Gerritsen studeerde Frans aan de Université Catholique d'Angers, Algemene Taalwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Leiden en Sociolinguïstiek en Dialectologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze werkte onder meer aan de Universiteit van Amsterdam en het Meertens Instituut in Amsterdam, en promoveerde in 1987 aan de Universiteit Leiden. Sinds 1990 is ze verbonden aan de Nijmeegse Radboud Universiteit. Ze is er hoogleraar Interculturele Bedrijfscommunicatie.

U deed onderzoek naar de syntaxis van het middeleeuwse Brugs, leenwoorden uit het Engels, dialecten, en noem maar op. U hebt zich met allerlei taalkundige onderwerpen beziggehouden. Hoe bent u eigenlijk op interculturele communicatie gekomen?

Van het Meertens Instituut ben ik naar de afdeling Algemene Taalwetenschap in Nijmegen gegaan. Er waren daar toen weinig studenten, en zo ben ik college gaan geven over cultuur en communicatie. In 1992 was dat, en toen ben ik overgestapt naar interculturele communicatie. Ik heb dus inderdaad vele watertjes doorzwommen. Zigzaggend ben ik van de taal in de interculturele communicatie terechtgekomen. Een onderzoekslijn daarbij zijn de cultuurverschillen in communicatie, een andere onderzoekslijn is het gebruik van Engels als internationale taal. Hoe staan Britten, maar bijvoorbeeld ook Duitsers, tegenover het Engels dat Nederlanders produceren? Leidt een accent bijvoorbeeld tot communicatieproblemen? Als je dergelijke vragen onderzoekt, dan bestudeer je eigenlijk de dialecten van het Engels, maar dan meer communicatief gericht.

Nergens is er een groter cultuurverschil dan tussen Nederlanders en Vlamingen, hoewel ze grotendeels dezelfde taal delen. Dat stelde cultuursocioloog Geert Hofstede al vast in 1980. Hoe komt dat?

Als je kijkt naar landen die dezelfde taal spreken en aan elkaar grenzen, dan zijn er volgens Geert Hofstede – maar ook veel ander onderzoek bevestigt dat – geen landen die meer van elkaar verschillen op cultuurgebied dan Nederland en Vlaanderen. Taal heeft daar weinig mee te maken. Dat is een valkuil: je denkt dat we dezelfde taal, of toch bijna dezelfde taal, spreken, maar er zijn enorme cultuurverschillen, en dat komt voor een stuk door de geschiedenis. De onderdrukking van de Vlaming door Spanje en de val van Antwerpen, dat is een uiterst belangrijk hoofdstuk uit de geschiedenis. En ook de onderdrukking door het Frans speelt daar een rol in. Kijk, pas in 1932 kon je in Vlaanderen een opleiding volledig in het Nederlands voltooien. De Vlaming

heeft dus een geschiedenis van onderdrukking. Die geschiedenis kan zaken verklaren als de grotere machtsafstand en die enorme onzekerheidsvermijding en angst voor het onbekende.

Onlangs verscheen een tweede, herziene druk van het boek dat u samen met Marie-Thérèse Claes schreef, Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief. Thema's als machtsafstand en onzekerheidsvermijding komen daar in terug.

Heeft enkel Hofstede jullie geïnspireerd voor dit boek? Geert Hofstede herleidde cultuurverschillen tot verschillen in slechts enkele basiswaarden: machtsafstand, onzekerheidsvermijding, masculiniteit/femininiteit en individualisme. Jullie hebben er elf aan toegevoegd?

Er zijn heel wat cultuurspecialisten, maar Hofstede is belangrijk omdat hij kwantitatief empirisch gefundeerd onderzoek heeft gedaan. Maar ook onder meer het werk van Schwartz, Trompenaars en Hall is de basis geweest voor dit boek. We hebben de literatuur doorgenomen, en daar een theorie overheen gezet: over ruimte, over tijdbeleving, over relaties, over wat je drijft, of je denkt dat de mens goed of slecht is. Dat was dus onze theorie, die gebaseerd is op het werk van cultuurspecialisten.

Zo heeft Hofstede inderdaad bijvoorbeeld maar een klein aantal waarden, terwijl wij er zestien hebben. De waarden van Hofstede krijgen zoveel accent omdat ze zo uitgebreid onderzocht zijn. Maar dat wil niet zeggen dat die andere waarden, die minder onderzocht zijn, niet even belangrijk zijn. Neem een waarde als 'hoe ga je met tijd om?'. Doe je zaken stipt, kun je dingen tegelijkertijd doen, enzovoort? Dat vind ik een heel belangrijke waarde, en daar zegt Hofstede bijvoorbeeld niets over.

De Vlaming heeft een geschiedenis van onderdrukking.

Hoe gaat u dan te werk? Welke methode gebruikt u precies?

Er zijn allerlei methodes, maar vaak zijn het geforceerde keuzes: we leggen mensen dilemma's voor en dan moeten ze kiezen tussen A en B. Hofstede werkte met psychologische vragenlijsten, en dergelijke lijsten gebruik ik ook om de waarden van onze studenten te meten: via de digitale leeromgeving moeten ze vragenlijsten invullen en een programma rekent dan hun waarde uit en die krijgen ze meteen via dezelfde digitale leeromgeving teruggekoppeld. Er zijn verschillende methodes: een sociaal-psycholoog als Hofstede

of Schwartz gebruikt grote sets vragen, waar dan allerlei analyses op losgelaten worden. Trompenaars werkt met dilemma's, en Hall observeert alleen maar.

Een van de waarden die prominent aan bod komen, is de machtsafstand. Kunt u dat ergens in verband brengen met taal?

O, ja, bijvoorbeeld met het feit dat Nederlanders veel vlugger tutoyeren dan Vlamingen. Ook de informele manier van aanspreken staat daarmee in verband. Denk maar aan een aanspreking als *hoi!* We hebben ooit onderzocht hoe een student een docent aanspreekt. Nederlandse studenten zeggen bij het afscheid nemen bijvoorbeeld *doei!*, de Vlaamse student zegt *dankuwel*, of *bedankt voor het gesprek*.

Maar je merkt dat ook in arbeidsverhoudingen. In België verwacht men dat een baas zegt wat er gedaan moet worden. Een Nederlander daarentegen wil als medewerker zelf ideeën hebben en meebepalen wat goed is. De overlegcultuur is er dus groter. Je merkt hetzelfde bij leraars. De Nederlandse leraar is een coach geworden, leerlingen moeten hun kennis zelf vergaren via boeken en het internet, en de leraar begeleidt ze daarbij. Dat is typisch voor een cultuur met lage machtsafstand.

Waar ligt nu de cultuurgrens? Tussen Vlaanderen en Wallonië, Vlaanderen en Nederland, of nog iets hoger, bij de grote rivieren?

Dat de grens bij de grote rivieren zou liggen, dat blijkt alvast niet uit onderzoek. Dat wordt misschien wel zo aangevoeld, en er zijn allicht wel een aantal dingen die daar op wijzen, maar dat komt niet naar voren uit het onderzoek dat wij met onze meetinstrumenten hebben gedaan. Dat een Nederlandse Brabander een halve Vlaming zou zijn, blijkt dus niet uit ons onderzoek. Kijk, die waarden worden bestendig in instituties, in zaken zoals de wetgeving, de organisatie van het onderwijssysteem, hoe de politie werkt, hoe de ziekenkas werkt en dat soort dingen. Hoe dat alles geregeld is in Nederland wordt bepaald via de Kamer, die over die zaken wetten aanneemt.

Dus ook als je in Brabant zit, zijn de instituties waar je mee te maken hebt die in Den Haag. Ik heb ook wel eens een onderzoek gedaan naar de waarden in twee dorpen, een in Nederland en een in Duitsland, die nauwelijks tien kilometer van elkaar lagen. Daar hebben we waardemetingen gedaan. Die mensen lijken natuurlijk wel op elkaar: ze gaan samen boodschappen doen, trouwen wel eens over de grens heen, maar je ziet dat ze verschillende waarden hebben. Het Nederlandse dorp aan de grens had duidelijk Nederlandse waarden, het Duitse dorp even verderop duidelijk Duitse waarden. Dat is te verklaren uit de instituties, uit de wijze waarop een land is georganiseerd en dat is een weerspiegeling van de waarden van dat land.

Ik schrik wel eens van het gemak waarmee Nederlanders Franse woorden en constructies overnemen: 'plantaardig arrangeur' las ik onlangs, en bordjes met 'niet roken s.v.p.' zul je in Vlaanderen niet gauw aantreffen.

Nee, een Nederlander heeft daar geen probleem mee. Ook de verengelsing bij ons is veel groter dan in Vlaanderen. Vlamingen hebben zo moeten strijden voor het Nederlands. Dat is iets kostbaars, iets wat Vlamingen koesteren. Nederlanders hebben nooit voor het Nederlands moeten strijden. Voor een Nederlander is de taal niet kostbaar. Wij pikken gewoon dingen over. Dat heeft niet zozeer met waarden te maken, maar wel met de geschiedenis.

U deed ook onderzoek naar bijsluiters voor Ibuprofen, een pijnstiller?

Ja, voor die bijsluiters heb je EU-richtlijnen die behoorlijk stevig zijn en onder meer bepalen welke informatie erin moet staan. Daar is er toch nog een beetje ruimte om zelf

je eigen cultuur in te vullen. En dat merk je ook. Belgische bijsluiters zijn veel langer, er wordt meer informatie gegeven, bijvoorbeeld over contra-indicaties, en er wordt meer jargon gebruikt. Dat heeft volgens mij te maken met een hogere onzekerheidsvermijding. Met jargon kun je precies zeggen wat er aan de hand is. Het gevolg is dat als je als Nederlander zo'n Vlaamse bijsluiter leest, je meteen denkt 'jee, dat neem ik niet'. Toen zijn we gaan experimenteren welke bijsluiter nu tot het juiste medische handelen leidt. Het interessante is dat de Vlaamse bijsluiter meer tot het juiste medische handelen leidt dan de Nederlandse bijsluiter, gewoon omdat die Vlaamse bijsluiter explicieter is.

Het is grappig dat je dan EU-richtlijnen hebt, maar dat die dan toch nog cultuurspecifiek ingevuld worden. Het gekke is dat zowel Nederlanders als Belgen voelen dat de Nederlandse bijsluiter het prettigste, beste en makkelijkste leest, maar dat die Vlaamse bijsluiter leidt tot het beste medische handelen, en daar gaat het toch tenslotte om.

De Vlaamse cultuur is ook mannelijker? Verklaart dat waarom Vlamingen beter zouden zijn in dictees en taalspelletjes?

Dat heeft, denk ik, te maken met twee dingen. Ten eerste met onzekerheidsvermijding: Vlamingen willen het goed doen; ze willen zich aan de regels houden. Maar ook masculiniteit speelt een rol: de Vlaming wil echt wel de beste zijn. De prestatiedrang speelt met andere woorden ook mee. Nederland is in dat opzicht feminiener: de middelmaat is al goed genoeg.

Groeien we langzaam naar een 'Europese cultuur', denkt u?

Die culturele waarden zijn zo verankerd in een land, er moet heel veel gebeuren voordat waarden veranderen. Juist door Europa zie je weer een terugvallen op de eigen regio en stereotypering van de eigen cultuur: men wil laten zien dat men anders is.

De voorbije maanden liep een intercultureel e-mail-project tussen de Radboud Universiteit Nijmegen en de Hogeschool Gent. Daar kwamen vragen aan bod als 'Hoe vier je een verjaardag/de geboorte van een kind?', 'Wat doe je aan op een mondeling examen?', 'Hoe spreek je een docent aan?' en 'Hoe belangrijk is sparen?'. Hebt u daar nieuwe zaken uit geleerd over de verschillen tussen Vlaanderen en Nederland?

We hebben ooit zo'n project gedaan met de Lessius Hogeschool, maar daar is het project van het programma gehaald, dus ben ik op zoek gegaan naar een andere Vlaamse partner. Het belangrijkste is dat studenten nadenken over cultuurverschillen en beseffen dat je op twee en een half uur rijden, de afstand Nijmegen-Gent, nog wel nagenoeg

dezelfde taal spreekt, maar dat de cultuur anders is. Nou, dat hebben onze studenten ervaren. Zo bleek dat Vlaamse studenten veel eerder naar de dokter gaan dan Nederlandse, dat dezelfde feesten anders gevierd worden en dat er andere feestdagen zijn. De Vlaamse student ziet meer op tegen zijn leraar dan de Nederlandse. Voor onze studenten was het erg nuttig om dat te ervaren en om gedwongen te worden over de verschillen te praten en hoe je er in de interculturele communicatie mee omgaat. Een ander mooi aspect van het project was dat de studenten samen een verslag moesten schrijven. Toen merkten ze goed hoe ze verschilden in stijl, woordgebruik en... dat de Vlamingen veel beter konden spellen dan de Nederlanders.

Marie-Thérèse Claes en Marinel Gerritsen, *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*. Tweede, herziene druk. Bussum: Coutinho, 2007, ISBN 978 90 469 0081 9, 294 blz., 25 euro.

Grammaticaonderwijs: het oude zeer

VALERIE VAN VOOREN EN FILIP DEVOS

Zowel bij de leerkrachten Nederlands als bij de leraren Frans klinkt onvrede over de gebrekkige taalbeheersing van leerlingen. Men bedoelt vooral woordenschat, spelling en zinsstructuur. Vooral bij het begin van het secundair onderwijs klinkt de onvrede luid. Men wijt een en ander wel eens aan de overaccentuering van de communicatieve taalvaardigheid en het gebrek aan grammatica.' Aan het woord: de Vlaamse onderwijsminister Frank Vandenbroucke in zijn toespraak 'De lat hoog voor talen in iedere school' op 28 september 2006 bij de Startdag van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) in Brussel. Vandenbroucke vervolgde even later: 'Nochtans moet er gewoon evenwicht zijn tussen communicativiteit en aandacht voor taalstructurele elementen. Communicatief talenonderwijs is niet alleen perfect te verzoenen met aandacht voor taalstructurele elementen, beide elementen moeten gewoon samengaan wil het onderwijs renderen.' De 'pendel in het midden', dus.

Een verkennend, want kleinschalig onderzoek naar het grammaticaniveau van laatstejaarsleerlingen in Vlaanderen en Nederland toont aan dat die pendel anno 2008 zeker niet in het midden hangt. Grammaticaonderwijs blijft met andere woorden een oud zeer...

Onderzoeksvragen en methodologie

Om na te gaan hoe het gesteld is met de grammaticale kennis van het Nederlands werd een grammatica-

test afgenomen bij 359 laatstejaarsleerlingen secundair onderwijs in Vlaanderen en Nederland. Het onderzoek beperkte zich tot de richtingen ASO (algemeen secundair onderwijs) en VWO (voortgezet wetenschappelijk onderwijs), omdat leerlingen uit deze richtingen vaak doorstromen naar hogescholen en universiteiten. Het lessenpakket van ASO- en VWO-leerlingen bevat bovendien meer grammatica dan dat van leerlingen in andere richtingen. De variabelen in de doelgroep waren: man versus vrouw, leerlingen die Latijn volgen versus leerlingen die dat niet doen, Vlaanderen versus Nederland, en ten slotte (voor Vlaanderen) college (katholiek onderwijs) versus atheneum (gemeenschapsonderwijs).

De test zelf bevatte vier onderdelen: spelling van woorden, vervoeging van werkwoorden, benoeming van woordsoorten en zinsontleding. De test werd samengesteld uit oefeningen uit bestaande examens en handboeken en werd door de leraren zelf beoordeeld als zijnde reëel, i.e. de test bevatte vragen die het niveau van de eindtermen weerspiegelen.

Met deze test konden drie pertinente vragen beantwoord worden: (1) worden de eindtermen bereikt?, (2) waar liggen de grootste probleemgebieden? en (3) hoe verhouden de resultaten zich afhankelijk van de vier bovenvermelde variabelen?

Resultaten

Tabel 1 toont de eindpercentages behaald door de ASO-leerlingen voor elk van de vier categorieën en geeft de gemiddelde score weer. Tabel 2 toont de percentages en het gemiddelde van de VWO-leerlingen.

	atheneum				college			
	Latijn		niet-Latijn		Latijn		niet-Latijn	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
spelling woorden	60	60	57	53	60	60	53	57
vervoeging werkwoorden	80	87	70	80	83	87	73	77
woordsoorten	72	66	38	38	74	70	24	48
zinsontleding	70	67	47	53	80	73	33	60
gemiddelde	71	70	53	56	74	73	46	61

Tabel 1: Leerlingen in Vlaanderen

	atheneum				gymnasium			
			niet-Latijn				Latijn	
			man	vrouw			man	vrouw
spelling woorden			57	57			63	60
vervoeging werkwoorden			63	77			83	90
woordsoorten			42	46			72	62
zinsontleding			23	33			43	43
gemiddelde			46	53			65	64

Tabel 2: Leerlingen in Nederland

Worden de eindtermen voor Nederlandse grammatica bereikt?

De testresultaten werden vergeleken met de (overigens vrij vaag geformuleerde) eindtermen opgesteld door de Vlaamse en Nederlandse overheid. Uit die resultaten blijkt dat enkel voor spelling van woorden en vervoeging van werkwoorden de eindtermen bereikt worden, zowel in Vlaanderen als in Nederland. De leerlingen scoren slecht op woordsoorten (vooral in Vlaanderen) en zinsontleding (vooral in Nederland). Zowel de niet-Latijnse mannelijke collegeleerlingen in Vlaanderen als de niet-Latijnse mannelijke atheneumleerlingen in Nederland halen gemiddeld zelfs geen 50 procent voor de volledige toets. Conclusie: behalve voor de leerlingen die Latijn volgen, worden de eindtermen niet of nauwelijks bereikt. En dan hebben we het nog niet over andere onderwijsrichtingen dan (het als meest hoogstaand/prestigieus beschouwde) ASO in Vlaanderen en VWO in Nederland.

Waar liggen de grootste probleemgebieden?

Spelling van woorden veroorzaakt de minste problemen voor de leerlingen. In Vlaanderen en Nederland worden ongeveer dezelfde fouten gemaakt. De meeste problemen situeren zich in de gebieden *c/k/q*, liggend streepje, tussen-*n* en verkleinwoorden (vb. **confiskeren*, **chefkok*, **groentensoep*).

Vlaamse leerlingen hebben problemen met de vervoeging van Engelse werkwoorden (vb. *Ik heb die brief *gefaxed*), terwijl Nederlandse scholieren dan weer meer problemen ondervinden bij werkwoordsvervoegingen in de tegenwoordige tijd (vb. *Moeder *breidt een trui*).

De meeste moeilijkheden komen vooral voor in de categorieën woordsoorten en zinsontleding. Woordsoorten veroorzaken vooral problemen voor de Vlaamse leerlingen, maar ook de Nederlandse leerlingen hebben woordsoorten niet onder de knie. De meeste fouten komen voor bij het benoemen van werkwoorden, voorzetsels, voegwoorden, tussenwerpsels en bijwoorden.

Zinsontleding leidt vooral voor de Nederlandse leerlingen tot problemen, zowel voor de 'Latijnse' als de 'niet-Latijnse' leerlingen. De enige zinsdelen die vlot benoemd worden, zijn onderwerp en persoonsvorm; de andere zinsdelen kunnen meestal gewoon niet correct benoemd worden.

Resultaten afhankelijk van variabelen?

Op basis van de wetenschappelijke literatuur kunnen we verschillende hypothesen opstellen over wie beter scoort op het gebied van grammatica. Zo zouden vrouwen beter scoren dan mannen, studenten Latijn beter dan niet-Latijnse studenten en Nederland beter dan Vlaanderen. En als we de volksmond mogen geloven, dan zouden in Vlaanderen colleges beter scoren dan athenea. De

onderzoekresultaten bevestigen die veronderstellingen maar ten dele.

Tabel 3 toont aan dat vrouwen beter scoren dan mannen op de gebieden vervoeging van werkwoorden en zinsontleding. Voor woordsoorten en spelling van woorden zijn de scores van mannen en vrouwen (bijna) identiek. De gemiddelde score van vrouwen ligt dus iets (maar niet zo spectaculair) hoger.

	man	vrouw
spelling woorden	58	58
vervoeging werkwoorden	75	83
woordsoorten	54	55
zinsontleding	49	55
gemiddelde	59	63

Tabel 3: Vergelijking man/vrouw

Onderstaande tabel 4 geeft weer dat studenten in de Latijnse richting duidelijk betere resultaten behalen op de grammaticatest. Voor elk onderdeel van de test scoren ze aanzienlijk hoger dan hun collega's.

	Latijn	niet-Latijn
spelling woorden	61	56
vervoeging werkwoorden	85	73
woordsoorten	69	39
zinsontleding	63	42
gemiddelde	69	52

Tabel 4: Vergelijking Latijn/niet-Latijn

Tabel 5 toont dat de Vlaamse leerlingen de vervoeging van werkwoorden en (vooral) zinsontleding beter onder de knie hebben dan de Nederlandse leerlingen. In Nederland is de score voor spelling van woorden en benoeming van woordsoorten dan weer iets hoger dan in Vlaanderen. Als we kijken naar het gemiddelde, zien we dat het percentage in Vlaanderen hoger ligt dan dat in Nederland. Dat is vooral toe te schrijven aan het povere resultaat op de deelttest zinsontleding in het Nederlandse VWO.

	ASO	VWO
spelling woorden	58	59
vervoeging werkwoorden	80	78
woordsoorten	54	56
zinsontleding	60	36
gemiddelde	63	57

Tabel 5: Vergelijking ASO/VWO

Een laatste variabele heeft betrekking op de scores voor athenea versus colleges in Vlaanderen. Die scores zijn bijna identiek voor elk onderdeel van de test. Het volksgeloof dat colleges moeilijker zijn en meer kwaliteit bieden dan athenea wordt daarmee dus ontkracht, in elk geval als het gaat om grammatica Nederlands.

	athenea	colleges
spelling woorden	58	58
vervoeging werkwoorden	79	80
woordsoorten	54	54
zinsontleding	59	62
gemiddelde	62	63

Tabel 6: Vergelijking athenea/colleges in Vlaanderen

En dan nu?

Dit onderzoek mag dan kleinschalig zijn wat opzet betreft, de eindresultaten wijzen duidelijk in eenzelfde richting: behalve voor de leerlingen die Latijn volgen worden de eindtermen niet of nauwelijks bereikt, noch in het Vlaamse ASO noch in het Nederlandse VWO. Anno 2008 bevinden we ons overduidelijk in een (grammaticale) laagconjunctuur. Als communicatief talenonderwijs verzoend moet worden met aandacht voor taalstructurele elementen 'wil het onderwijs renderen', dan moet de pendel dringend in de richting van dat taalstructurele (grammatica)onderwijs.

Literatuur

Vandenbroucke, Frank (2005), *De lat hoog voor talen in iedere school. Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken.*

www.frankvandenbroucke.be, klik op *nota's* en dan op blz. 9.

Van Vooren, Valerie (2008), *Grammar education 'in Dutch'. Study of the Dutch grammar level in the final year of secondary education in Flanders and the Netherlands.* Ongepubliceerde masterproef. Departement Vertaalkunde, Hogeschool Gent.

Valerie Van Vooren studeerde dit jaar af als master in de meertalige communicatie aan het departement Vertaalkunde van de Hogeschool Gent. Filip Devos begeleidde haar bij haar scriptie over grammatica-onderwijs.

e-mail: valerievanvooren@hotmail.com en filip.devos@hogent.be

Taalkronkels

De specifieke aard van onderzoek naar de Bataafse vuurvlinder

ALBERT OOSTERHOF

Door recente hervormingen in de financiering van het hoger onderwijs is het langzamerhand zo ver gekomen dat alfawetenschappers afgerekend worden op hun onderzoeksprestaties en de slaagcijfers van hun studenten. En dat terwijl de resultaten van geesteswetenschappers zich wegens de specifieke aard van hun onderzoek niet goed laten evalueren door de hiervoor beschikbare meetinstrumenten. Geesteswetenschappers hebben immers vooral als doel een bijdrage te leveren aan de liefde, de schoonheid, de troost, de waarheid. Die bijdrage is moeilijk te kwantificeren.

Tegenwoordig worden humane wetenschappers steeds verder weggedreven van die corebusiness. Ze worden bijvoorbeeld verplicht te publiceren in internationale Engelstalige tijdschriften. Hun onderzoek heeft echter betrekking op cultuurspecifieke studieobjecten, zoals de vaderlandse geschiedenis en de Nederlandse taal en literatuur. Zulk onderzoek is bij voorbaat oninteressant voor lezers die het Nederlands niet beheersen. Daar komt bij dat humane wetenschappers niet kunnen rekenen op financiële steun van het bedrijfsleven. Alfa-onderzoek is immers ook commercieel onaantrekkelijk. Humane wetenschappers worden dus ernstig benadeeld als de financiering gebaseerd wordt op kwantitatieve gegevens.

Een oproep voor een financieringsmodel dat rekening houdt met de eigenheid van verschillende takken van wetenschap verdient steun. Maar hier en daar is het pleidooi tegen de recente hervormingen in de financiering van wetenschappelijk onderwijs opvallend makkelijk te parodiëren. We moeten oppassen dat we ons doel niet voorbij schieten.

Alfa-onderzoek is niet totaal iets anders dan bijvoorbeeld natuurwetenschappelijk onderzoek. Een taalkundige die een interessante ontdekking doet over de syntaxis van het Nederlands kan daarover een stukje schrijven in een Nederlandstalig tijdschrift. Maar daarnaast zal

hij het ook de moeite waard vinden zijn ontdekking te presenteren op een internationaal forum.

Ongeveer hetzelfde geldt voor een bioloog die onderzoek doet naar habitateisen van *Lycaena dispar batava*. Dat is de ondersoort van de grote vuurvlinder die leeft in moerassen in Noordwest-Overijssel (Weerribben en Wieden) en Zuidwest-Friesland (Rottige Meente). Het is interessant om de bevindingen van zulk onderzoek te publiceren in het Nederlands en voor een breed publiek. Sommige biologen publiceren aan de lopende band artikelen in het Nederlands. Tegelijk is het niet omdat een dier alleen in een deel van Nederland voorkomt dat alleen Overijsselaars en Friezen geïnteresseerd zijn in het onderzoek naar de ondersoort batava. Sommige exacte wetenschappers zitten dus in een vergelijkbaar schuitje als sommige humane wetenschappers.

Veel exact wetenschappelijk onderzoek is bijzonder interessant vanuit commercieel oogpunt en leent zich goed voor publicatie in internationale, Engelstalige tijdschriften. Maar dat geldt ook voor sommige disciplines binnen de humane wetenschappen. Taalkundigen die actief zijn op het gebied van de psycho- en de computerlinguïstiek hebben minder moeite met publiceren in het Engels en trekken vrij gemakkelijk de aandacht van geldschietters. Die onderzoekers moeten ruim baan krijgen binnen de geesteswetenschappen.

Wie kiest voor een letterenstudie krijgt soms de indruk dat hij zijn toekomst vergooit. De uitvergroting van de verschillen tussen exacte wetenschap en letteren doet daar geen goed aan. Zo zijn er minder studenten die voor een alfastudie kiezen, wat leidt tot minder financiering. Jongeren die afstuderen aan een letterenfaculteit krijgen moeilijk werk doordat ze de reputatie hebben geen meetbare prestaties te leveren.

Alfa-academici hoeven niet met een totaal andere maat gemeten te worden als andere mensen. Ze leveren prestaties die gekwantificeerd mogen worden, net als die van de bioloog die onderzoek doet naar vuurvlinders.

De limerick

HUGO BROUCKAERT

De krant De Standaard organiseerde in juni 2008, ter gelegenheid van het dossier Hollandse maatjes, een wedstrijd voor limericks. Dezelfde krant had dat ook al voorheen gedaan bij de publicatie van een dossier Vlaanderen – Wallonië. Limericks? Niet zo populair (meer) in Vlaanderen.

Kent u het grapje van de kaasboer uit Gouda?

Er was eens een kaasboer uit Gouda
Die zat om de tafel zijn vrouw na,
Maar zij riep heel lief:
'Alles is relatief:
Als ik iets harder loop, zit ik jou na!

De vreemde vorm waarin Alex van der Heiden die anekdote vertelt, heet *limerick*. In de eerste regel wordt de hoofdpersoon voorgesteld, in verbinding met een plaatsnaam. De tweede regel – rijmend op de eerste – geeft nadere toelichting over de hoofdfiguur, introduceert soms een tweede persoon en brengt een element van actie in. De derde en vierde regel zijn korter; zij veroorzaken een zekere spanning en voeren een nieuw rijm in. Ten slotte zorgt de vijfde regel, die met de eerste twee rijmt, voor een climax en een ontknoping. Het rijmschema is dus aabba. De eerste, tweede en vijfde regel tellen drie beklemtoonde lettergrepen. De derde en vierde regel tellen er twee.

Oorsprong

Vanwaar nu de naam limerick?

Aan het einde van de negentiende eeuw werd in Ierland een gezelschaplied erg populair, waarbij de aanwezigen beurtelings een strofe van eigen makelij voordroegen,

gevolgd door een in koor gezongen refrein dat eindigde met: 'Won't you come all the way up to Limerick?' (Limerick is een stadje in de Ierse republiek).

Sommige vindingrijke speurders menen al bij Shakespeare limericks te ontdekken. In *Othello* komt bijvoorbeeld het volgende drinklied voor:

And let me the canakin clink, clink,
And let me the canakin clink,
A soldier's a man,
A life's but a span,
Why, then, let a soldier drink.

Iemand verwijst zelfs naar Aristofanes als auteur, maar we mogen toch stellen dat Edward Lear, een Engelse boekillustrator, de limerick een grote populariteit bezorgde met het publiceren in 1846 van een bundel kinderrijmpjes: *Book of nonsense*.

In 1863 organiseerde het Engelse satirische weekblad *Punch* een prijsvraag voor dit soort versje, dat aldus zijn weg vond in ruime kring. Slechts achteraf kreeg het kind de naam limerick.

Schrijvers als R.L. Stevenson, T.S. Eliot, G.K. Chesterton, de filosoof Bertrand Russell en de Amerikaanse president Wilson hebben bekende limericks op hun naam staan. Geregeld worden door Britse en Amerikaanse bladen prijsvragen voor limericks uitgeschreven. Een criticus heeft ooit de limerick de enige echte Engelse versvorm genoemd.

Psycho- en andere logen hebben natuurlijk getracht de populariteit van de limerick te verklaren. De beknoptheid, de snelle ontwikkeling, de pointe, het gemak om te memoriseren zijn ongetwijfeld elementen die meespelen. De strenge vorm, waarbij men van een banaal

zinnetje in de eerste regel moet komen tot een min of meer logisch ‘waan-zinnetje’ in regel vijf is een zware uitdaging. De limerick is helemaal geen poëzie, maar des te meer een acrobatisch taalspel.

Voer voor psychologen

Obsceniteiten worden, mede door de limerickvorm, tot puntige geestigheden opgetrokken. In de Angelsaksische landen zijn talrijke bundels gepubliceerd. Een kluif voor de psychoanalyse. Een verzameling van 1700 hoofdzakelijk Engelse limericks, voorzien van annotaties, verscheen ooit in Parijs om aan de Britse censuur te ontsnappen en staat nog altijd bekend als ‘the Paris edition’. Een van de bekendste daaruit is beslist:

There was a young man at Devizes
Whose balls were of different sizes.
One was so small,
It was no use at all,
But the other won several prizes.

In vele bloemlezingen worden de *balls* vervangen door *ears* en ook in ons taalgebied houden we het doorgaans netjes. De bekendste Nederlandse limerick is wellicht deze, van Alex van der Heiden:

Een zekere Achmad in Bagdad
Lag plat met z’n gat op z’n badmat,
Zo las hij z’n dagblad
En iedereen zag dat,
't Is raar, maar in Bagdad daar mag dat.

En wat denkt u van deze:

Een ping-pongvedette uit Drongen
Werd plots door een jonge verdrongen.
Hij zei: ‘Tjonge, tjonge,
Zo de ouden pongen
Zo pingen vandaag nu de jongen’.

Dit versje van uw dienaar – toen nog student – werd ooit bekroond in een wedstrijd voor limericks met de sport als thema, die over het hele radioseizoen 1966-1967 werd gehouden. In huiskamers, stamkroegen en studentenclubs werd gezwoegd en

gezweet, geploeterd en getobd om wekelijks een behoorlijke limerick op de sportredactie van de radio te krijgen. In die tijd was de limerick in Vlaanderen ongezien populair. Er is toen ook een verzamelbundel verschenen (*Sportmagazine ding-dong* – limericks verzameld door Piet Theys, Hasselt, 1971), een van de zeldzame publicaties in het Nederlandse taalgebied die uitsluitend aan de limerick zijn gewijd.

De inleiding tot de bundel sluit aan bij wat voor de Engelstalige limerick geldt. De verzamelaar stelt daarin vast dat er moeizaam met de vorm wordt geworsteld en dat de beste limericks niet voor publicatie geschikt zijn. Die bleven dan ook in de map.

Nog iets over de vorm. De plaatsnaam maakt het rijmen niet altijd gemakkelijk. Die moeilijkheid wordt bewust opgezocht door de goede limericker, zoals John O’Mill er een is:

Een autobestuurder in Bombay
Was iemand die alles zo dom day,
Dat al het verkeer
Bij het zien van die heer
Maar liefst over Eindhoven omray.

Tot slot een exemplaar van Gaston Durnez:

Er waren eens kerels uit Siegen
Die boerden al flink in hun wiegen
Maar zij werden verrast
Door een echt Vlaamse gast
Die voortdurend een Blauwvoet liet vliegen.

De moraal: neem pen en papier en probeer het ook eens!

Hugo Brouckaert is vertaler.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

Broodje taal

Katte-eten, kerstomaat en vlees voor zondag: taalgebruik in boodschappenbriefjes

LINDE VAN DE WALLE

De afgelopen weken schuimde ik de supermarkten in Leuven en omstreken af op zoek naar boodschappenbriefjes. Geholpen door een heus boodschappenbriefjesbelust team trok ik me niets aan van de scheve blikken die me werden toegeworpen wanneer ik achtergelaten lijstjes uit winkelkarretjes haalde of van de grond plukte. Ik troggelde verbaasde winkelaars – weliswaar op beleefde wijze – hun briefjes af en redde aan de kassa talloze lijstjes van een troosteloos bestaan in de papiermand. Mijn buit? Honderdtwintig boodschappenbriefjes, klaar voor een (taal)analyse.

Kriskras door de supermarkt

Sierlijke letters op roze vloeipapier, een stuk briefomslag met daarop hanenpoten of een piepklein tombolabriefje dat minutieus volgeschreven werd: elk boodschappenbriefje ziet er anders uit. Toch hebben de briefjes qua vorm één ding gemeen: ze worden verticaal opgesteld, al dan niet in kolommen, met ieder product op een nieuwe regel. Naar inhoudelijke structuur toe zijn ze minder eenvormig. De meeste briefjesopstellers houden er niet echt een bepaalde structuur op na: de boodschappen worden in willekeurige volgorde opgelijst. Daarnaast heb je de menuplanners die op voorhand bepalen wat ze de volgende week zullen eten. Zij schrijven hun boodschappen in gebruiksvolgorde per dag op. Ingrediënten die worden overgeschreven uit een kookboek en benodigdheden voor een etentje of feestje staan ook vaak gegroepeerd. Tot slot zijn er nog de winkelaars die hun boodschappentijd tot een minimum willen beperken en daarvoor graag wat meer tijd investeren in het opstellen van hun briefjes. Zij ordenen hun boodschappenlijstjes volgens locatie. Tussen iedere winkellocatie, van supermarkt tot bakkerij, wordt een witregel gelaten, of men begint gewoon een nieuwe kolom. Bovenaan zo'n nieuwe paragraaf of kolom staat

soms de naam van de plaats waar je het product kunt vinden: ik vond briefjes met onder andere *markt*, *groentevrouw*, *bakker moureau* en de namen van verschillende supermarkten als kolomtitel. Nog een stap verder gaat het wanneer de boodschappen volgens soort geordend zijn en er op het briefje onderscheid wordt gemaakt tussen bijvoorbeeld zuivel, vlees, groente en fruit. Maar de koning van de lijstjesopstellers is hij die zijn lijstje opmaakt volgens winkelopstelling. Kriskras door de supermarktgangen hollen op zoek naar verloren producten is niet aan hem besteed (tot de marketingstrategie van de supermarkten roet in het eten gooit, en de winkelopstelling helemaal wordt omgegooid).

Aardbei, 1500 scampi, wc-papier met hondje

Gehakt, jonge kaas, appels: zo eenvoudig kan een boodschappenlijstje zijn. Toch wordt cruciale winkelinformatie zoals aantallen, maataanduidingen, merken en soorten vaak achterwege gelaten. Maar als je zelf het bovengenoemde lijstje hebt opgesteld, weet je perfect dat je 500 gram varkensgehakt wil, geen bol, maar jonge kaas in sneetjes en Boskoopappels, want die vinden de kinderen zo lekker. Op een van de kortste lijstjes uit mijn verzameling staan enkel *wc-papier* en *eten*. Voor een buitenstaander is die omschrijving veel te vaag, maar de auteur van het lijstje komt met de juiste producten thuis. Men beperkt zich tot de hoogstnodige omschrijving en zodra die duidelijk is voor degene die de boodschappen doet, hoeft verdere uitleg niet meer. Typisch voor boodschappenlijstjes is ook dat meervoudsvormen en diminutiefsuffixen worden weggelaten: een winkelhabitué ziet *banaan*, *bergappelsien*, *inlegruis*, *aardbei* of *kerstomaat* op zijn lijstje staan en komt automatisch met meerdere exemplaren van de genoemde producten thuis. Men gebruikt ook eigen afkortingen, zoals *pompel*, *tandenb* en *komkom*, maar het aantal afkortingen bleef, tegen mijn verwachtingen in, beperkt.

Vele briefjes bevatten dus geen maataanduidingen en soort- of merknamen. Wanneer er toch gepreciseerd wordt, doen winkelaars dat op verschillende manieren. Men schrijft bijvoorbeeld soms wel op hoeveel men van iets nodig heeft, maar de maataanduiding wordt weggelaten: *150 gram paardefilet* of *400 g préparé* komt dus voor naast *1500 scampi*, waarbij we aannemen dat niemand zo gek is om in zijn plaatselijke supermarkt 1500 scampi's te kopen. De maataanduiding wordt soms voor, maar overwegend achter het product geschreven. Zo kom je *1 netje appelsienen* tegen, maar vind je toch vooral *fijne kruiden (busje)*, *lange tv-worstjes 2 blikken* en *spaghettisaus: 4 potten*. Ook andere preciseringen – van allerlei aard – worden overwegend na een algemene omschrijving gegeven. Zo gaat men onder andere van hyperoniem naar hyponiem (*vis: kabeljauw*), van soortnaam naar merknaam (*pampers: new born*) en van geheel naar deel (*kip: borst*). Ook de vorm en de textuur worden meestal na het product gespecificeerd, bijvoorbeeld in *koeken (beeldjes)*, *maandverband (dikke)*, *katte-eten (nat)*.

Het spreekt voor zich dat merknamen ook vaak zonder hun soortnaam voorkomen. Ze worden meestal niet gespeld zoals de fabrikant dat doet en de hoofdletter wordt achterwege gelaten. Zo schrijft men *filadelfia*, *pedigree* en *aktivia* op zijn lijstje. En dan zijn er natuurlijk nog de unieke omschrijvingen: men wil *knabbelgroenten*, *dozen (charlotte)*, *sapfruit - eetfruit* of *wc-papier met hondje*.

Koeriers met een lijstje

Wanneer de persoon die het lijstje opstelt, ook zelf de boodschappen doet, ziet het boodschappenbriefje er vaak helemaal anders uit dan wanneer iemand anders 'in opdracht' met een lijstje naar de winkel trekt. In dat laatste geval is het lijstje niet alleen duidelijker geordend en gedetailleerder naar soorten, merken en maataanduidingen toe, de lijstjesopsteller tracht ook via allerlei middelen met zijn koerier te communiceren om verkeerde of vergeten aankopen én de bijbehorende ruzies achteraf te vermijden. Zo heeft men *hamburgers!* nodig, *pillekes!* en *magere melk!* Ook *wortelen!!!* en *vochtige doekjes!!!* schreeuwen met maar liefst drie uitroeptekens om de aandacht. Een dikke streep onder *zonder* in *krieken zonder stenen* moet er dan weer voor zorgen dat de boodschapper zijn huisgenoten voor tandpijn behoedt.

Degene die de boodschappen uitbesteedt, doet verwoede pogingen om via het lijstje de aankopen te controleren, maar aan volgende lijstjesitems zie je dat hij voor een aantal dingen toch op zijn boodschapper vertrouwt of moet vertrouwen: *grijze garnalen* → *datum*; *douchegel* = *lekker geurtje*; *eventueel charcuterie*; *beleg (niet te veel!!)*; *veel petit déjeuner*; *nog iets?*; *indien te vinden* Ecover blauw (*anders niets!*).

Naast de uitroeptekens, vraagtekens, onderstrepingen en andere markeringen die men vooraf op het briefje aanbrengt, wordt er ook nog flink op het briefje geschreven tijdens het winkelen zelf. Om er zeker van te zijn dat men niets vergeet, worden de producten

in de meeste gevallen doorgestreept, maar soms wordt er ook een vinkje of *ok* geplaatst naast de namen van producten die al in het winkelkarretje liggen.

Paardesteak met fritte

In boodschappenlijstjes neemt men soms een loopje met de gestandaardiseerde schrijfwijzes. Ik las *komkomer*, *schampoo*, *corn-flax*, *charcuterie*, *yoghourt* en *brocoli*. Vaak wordt er fonetisch geschreven, zoals men het woord uitspreekt. Op menig lijstje stond er bijvoorbeeld *patatte*, *krokette* en *fritte*. Die fonetische schrijfwijze reflecteert zich ook in samenstellingen met een tussen-n. Dat er *paardesteak*, *katte-eten* en *geitekaas* op de briefjes wordt geschreven, en niet de correcte vorm met tussen-n, laat duidelijk zien dat de tussen-n-regel nog niet goed ingeburgerd is. Een opfrissing van die regel is trouwens ook nog nodig bij de handelaars zelf. Hun *kippeworst* mag dan wel overheerlijk zijn, met een n-tje erbij smaakt hij voor een spellingfreak zoveel beter.

'Scheerschuim voor vrouwen'

Aan sommige boodschappenbriefjes kun je zien of ze door een man of een vrouw werden opgesteld. Wanneer onder *pladijs*, *tomaaten*, *zout* en *melk* in een ander handschrift nog snel *bier* en *koeken* is gekrabbeld, weten we bijna zeker dat hier een man aan het werk was. Ook de *condooms* die in een hoekig geschrift onder de *kaas-saus* met krullende k staan, wijzen in die richting. Een man weet duidelijk wat hij wil, ook op boodschappenbriefjes. Moeilijker wordt het wanneer hij typische vrouwenproducten moet kopen. De aanhalingstekens waartussen 'scheerschuim voor vrouwen' op een van de boodschappenbriefjes staat, wijzen erop dat hier een man winkelde die zich voor de buitenwereld wel dapper voordoet als nieuwe man, maar die er toch stiekem moeite mee heeft om een vrouwenproduct in zijn winkelkarretje te leggen.

Zo zie je maar, boodschappenlijstjes zijn meer dan droge opsommingen van producten. Achter ieder briefje gaat een heel eigen verhaal schuil. Persoonlijkheidsanalyses op basis van boodschappenbriefjes laat ik echter beter aan anderen over. Ik beperk me liever tot de taal. Toch geef ik u graag nog, als afsluiter, het schattigste boodschappenbriefje uit mijn verzameling mee: *prottie, fruit: groene appelen, Tot straks xxx xx xx*. Boodschappen doen kan toch mooi zijn, niet?

Linde Van de Walle is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Linde.VandeWalle@arts.kuleuven.be

Interview

Rik Boey over sms-taal, cafeestjes en zwoenen

FILIP DEVOS

Voor JIM Mobile, het gsm-abonnement van de jongeren-tv-zender JIM en uitgeverij Van Halewyck maakte Rik Boey, een pas afgestudeerde bachelor journalistiek (optie radio), vorig jaar het eerste sms-zakwoordenboek. 97 percent van de jongeren zou een gsm hebben en gemiddeld sturen ze daarmee elf berichtjes per dag.

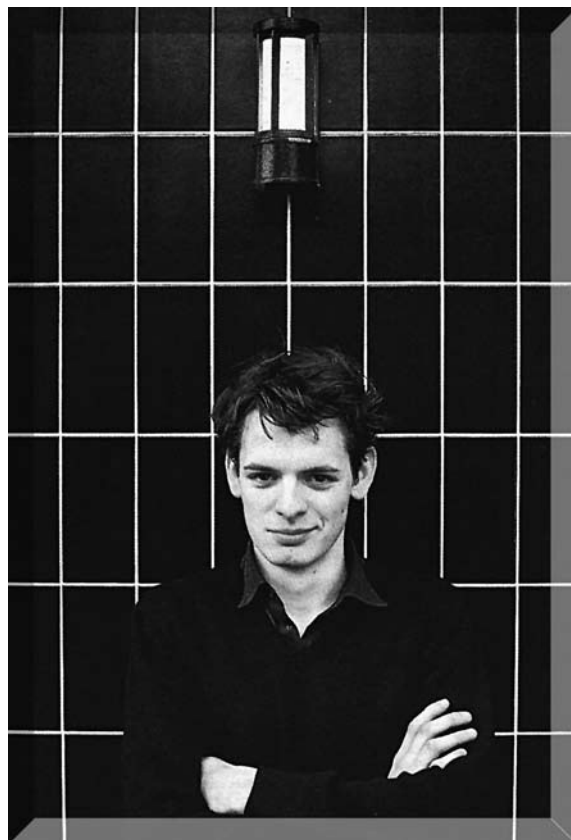
Ot (Over taal) ging Rik bzkn (bezoeken) want het lml (leek me leuk) wat meer te vernemen over de opgang van de sms-taal (short message service).

Hoe bent u er eigenlijk toe gekomen een zakwoordenboekje samen te stellen met en over sms-taal? Interesse in taal, onder meer door uw studies journalistiek?

Die interesse in taal is er al van kleins af, misschien wel dankzij mijn vier oudere zussen en broers die me al heel vroeg leerden lezen en schrijven. Maar het idee voor het sms-woordenboek komt niet van mezelf. Het is me simpelweg gevraagd door de redactie van JIM Mobile. Zij wilden naar aanleiding van hun succes met media-figuur Joeri iets doen rond sms-taal. Al snel bleek dat er in Vlaanderen nog nooit een sms-woordenboek was uitgebracht, dus wilden zij wel eens een poging wagen. Bij hun zoektocht naar een taalminnende en toch jonge redacteur kwamen ze bij mij terecht.

Tijdens mijn stage bij de radio had ik de baas van JIM leren kennen: hij wist nog dat ik graag met taal en nieuwe woorden experimenteer.

Het zakwoordenboek bestaat voor het grootste gedeelte uit een alfabetische lijst met sms-

woorden, gaande van a (aan) tot zzz (slapen, moe). In de thematische lijstjes (beginnen, afscheid, verliefdheid, ambras enz.) worden die grotendeels herhaald. Hoe hebt u dat corpus eigenlijk verzameld, want sms'jes zijn vluchtig. Ze worden bijvoorbeeld zelden bewaard.

Samen met uitgeverij Van Halewyck heb ik een mailactie op touw gezet. We probeerden bij jongeren van alle leeftijden te peilen naar hun sms-taalvaardigheid. In die mails vroegen we welke woorden en emoticons zij vaak gebruiken, of ze al leuke vondsten waren tegengekomen, en op welke manieren ze hun tekstjes kort houden. Hier en daar zijn er best wat jongeren die hun favoriete sms'jes bewaren. En sommigen kwamen aandragen met lijstjes die ze elders hadden gevonden in de krant of op internet.

Is deze lijst echt representatief?

Natuurlijk is ons boekje niet echt het resultaat van wetenschappelijk onderzoek. In dat geval zou de respons en bijgevolg ook de verzameling veel relevanter zijn. We hebben gewoon in de mate van het mogelijke een leuke lijst samengesteld. Er ging dus ook genoeg aandacht naar de sms-weetjes, de spelletjes en de cartoons.

U hebt nu een verzameling woorden. Hebt u ook een corpus met sms-teksten, waarop bijvoorbeeld onderzoek zou kunnen gebeuren naar syntactische verschijnselen, zoals de woordvolgorde? Dat zou interessant zijn...

Zelfs de ergste taalpurist
durft de regeltjes wel eens
naast zich neer te leggen
wanneer hij chat.

Als dat maar eens kon! Onze lijst is eerder een voorzichtige aanzet tot het in kaart brengen van sms-woorden in Vlaanderen. Zo'n corpus met sms-teksten krijg je niet zomaar bijeengeraapt. Dat is voer voor onderzoek, daar zijn we het over eens. Er zou heel wat tijd en geld in kruipen, zoveel is zeker. Tijdens mijn redactiewerk dacht ik vaak 'hier moeten échte neerlandici zich eens grondig over buigen'. En onderschat de smileys niet! Die zijn een soort schrijftalig tussenwerpsel geworden. Dat brengt ons al snel bij de parallellen tussen chattaal en sms-taal, ook al stof voor een boeiend onderzoek.

Woorden worden afgekort of vervormd, omdat de ruimte voor een sms'je beperkt is. Is dat de enige reden?

Die vraag is me nog al gesteld, en nadien ben ik gaan beseffen dat luiheid ook wel een rol speelt. Een gsm-klavier is geen vlotjes

rollende balpen. We leven in haastige tijden waarin iedereen snel snel wil afspreken of elkaar op de hoogte houden. Uiteraard speelt de beperking van 160 karakters een grote rol. Als ik zie dat mijn tekstje net over die limiet gaat, schrap ik ook letters en leestekens. Waarom niet, trouwens? Zolang de ontvanger mijn boodschap maar goed begrijpt zonder zich te ergeren. Zeker voor jongeren is één sms'je in de plaats van twee een financiële must.

Ziet u, naast het Engels natuurlijk, invloed van andere talen op de Nederlandse/Vlaamse sms-taal?

Rond Brussel zijn sms-woorden soms wat Frans getint, maar zelfs daar is de invloed van het Engels enorm groot. Ver moet je het niet zoeken: ook in de gewone spreektaal gebruiken jongeren veel Engelse woorden en zelfs hele zinnen. Luister naar de hitparade, kijk naar de programmering op tv en in de bioscoop. Jongeren moeten al erg veel moeite doen om het Engels in hun vrije tijd te vermijden.

Op welke punten verschillen sms-woorden van woorden in het Standaardnederlands?

Om te beginnen is de spelwijze meestal zo kort en eenvoudig mogelijk. Soms zelfs logischer zou ik durven te zeggen, want veel mensen typen zinnen zoals ze die uitspreken. Woorden worden aangegeplakt als de leesbaarheid dat toelaat. Zo krijg je bij haastige sms'jes woorden als 'savonds' of zelfs 'saves'. En de gewoonte leeft om woorden en woordgroepen af te korten. Sommige afkortingen bevatten getallen en leestekens, ook heel typisch aan sms-taal. Veel mensen vervangen 'inderdaad' en 'misschien' door 'idd' en 'mss', anderen verkiezen 'w8ff' boven 'wacht even'.

vrje2t	voor je het weet
kzug	ik zie u graag
sj	snap je?
lama	laat maar
hlt?	hoe laat?
7bj	zeven uur bij jou
g2g	got to go (ik moet gaan)
tdv!	tot de volgende!

Merkt u verschillen tussen de sms-taal in Nederland en die in Vlaanderen? En tussen de sms-taal van jongeren en die van volwassenen?

Nee, daarvoor was de doelgroep van onze research te klein. Helaas!

We hebben ook alleen rondvraag gedaan bij Vlaamse jongeren, maar toch valt er iets op als je vergelijkt met Nederlandse lijsten: het gebruik van 'ge' tegenover 'je'.

Is het een eenheidstaal, of zit er veel (regionale) variatie in, denkt u?

Zoals ik zei, mensen sms'en vaak zoals ze spreken. Vergelijk het met mails: de ene typt in mooi AN, de andere in zijn eigen spreektaal, afhankelijk van wie de ontvanger is. Maar doorheen de woordenlijst merk je inderdaad aan bepaalde woorden en afkortingen of ze Vlaams, Brabants of Limburgs zijn.

Ziet u verschillen en gelijkenissen tussen sms-taal en chattaal?

Ik zie enorm veel gelijkenissen. Het korte, het vluchtige van chattaal leeft voort in sms-taal. Sinds de opkomst van instant messaging-programma's als MSN durft zelfs de ergste taalpurist de regel-tjes wel eens naast zich neer te leggen wanneer hij chat. Wat ook is komen overwaaien, is het veelvuldige gebruik van getallen, smileys en emoticons. Het grootste verschil tussen sms-taal en chattaal is de lengte van de boodschap. Een chatgesprek is meer een woordenstroom, terwijl een sms-tekst eindig is en dus bondig.

Uw boek bevat ook allerlei weetjes. Eentje daarvan is dat Nieuw-Zeelandse studenten in hun examen blijkbaar sms-taal mogen gebruiken. Hebt u nog weet van (vrij formele) contexten waar die (vrij informele) sms-taal gebruikt wordt?

Tussen collega's wordt er tegenwoordig veel heen en weer gemaïld. Door de snelheid van het medium is dat toch ook vaak in een iets informelere taal dan vroeger de gewoonte was. In hoeverre we dan nog spreken over sms-taal, hangt er natuurlijk van af.

Neerlandicus Wim Daniëls noemde de sms-taal onlangs in Humo 'een verrijking. Het is het beste wat onze taal kon overkomen'. Wat vindt u van die uitspraak?

Ik ben nog veel te jong om sms-taal het beste te noemen wat ons kon overkomen.

Sms-taal is absoluut een verrijking.

Maar een verrijking is het absoluut!

Door het afkorten ontstaan er immers nieuwe woorden, zoals mijn favorieten 'cafeestje' (feestje op café) en 'zwoen' (zwoele zoen). In het verleden is al vaker gebleken dat jongerentaal de perfecte voedingsbodem is voor nieuwe woorden. We willen toch niet dat de taal stilstaat?

Vindt u sms-taal nu een volwaardige taal?

Wie zijn wij om te zeggen of een taal volwaardig is? Ik heb mijn hele humaniora een dode taal geleerd en pluk daar nu nog dagelijks de vruchten van. Als de muziek of godbetert Esperanto een taal is, waarom sms-taal dan niet? Eerlijk gezegd, toen ze mij vroegen voor het sms-woordenboek had ik eventjes morele twijfels. Drie seconden maar. De taalverloedering, meneer! Maar toen kwam het besef dat sms-taal hooguit vijftien jaar bestaat, en dus het begin is van veel meer. Het werd ook tijd voor een woordenboek, toch? Nu kunnen alle tegenstanders tenminste opzoeken wat ze niet begrijpen.

Rik Boey, *SMS zkwrdnbk*. Leuven: Van Halewyck, 2007, ISBN 978 90 5617 832 1, 200 blz., 9,95 euro.

De modale partikels ‘maar’ en ‘eens’: een (ver)taalkundig corpusonderzoek

SOFIE NIEMEGEERS

Native speakers gebruiken modale partikels, ook wel schakeringspartikels genoemd (*misschien, wel, eens, maar, toch, nu...*) correct en onbewust. Toch blijkt het heel moeilijk om de betekenis te beschrijven die ze aan de zin toevoegen. Woordenboeken en grammatica's zijn er tot op de dag van vandaag nog steeds niet in geslaagd om de verschillende gebruiken en betekenissen van elk van die woordjes duidelijk en eenduidig te omschrijven. Door intuïtieve betekenisbeschrijvingen blijven modale partikels dus een moeilijkheid voor de anderstalige die het Nederlands wil leren en voor de vertaler die deze woordjes moet vertalen in een taal die weinig of geen modale partikels gebruikt, zoals het Engels.

Modale partikels (MPs) in een parallel corpus Nederlands-Engels

De afbakening van de categorie ‘modale partikels’ gebeurt aan de hand van een combinatie van functionele en formele criteria. Modale partikels zijn partikels die syntactisch geïntegreerd zijn in de zin (ze komen enkel voor in het middenveld). Een MP drukt geen ‘propositionele’ inhoud uit (zegt dus niets over een ‘stand van zaken’, over zaken of gebeurtenissen uit de werkelijkheid waarover iets gezegd wordt), maar verwijst naar iets in de communicatieve context (aspecten van het communicatieproces, zoals sprekers en hoorders, houdingen, verwachtingen t.o.v. de propositionele inhoud...) en verbindt dit met de uiting waarin het MP voorkomt.

In de volgende zinnen worden de woorden/woordgroepen *maar, wel, (misschien) eens* en *toch wel* gebruikt als modale partikels:

Het is goed, ga *maar* naar de bakker op de hoek. Dat is niet zo ver.

Weet je eigenlijk *wel* waar de eieren vandaan komen?

Je moet *misschien eens* kijken of je de verrekijker niet omgekeerd vasthoudt.

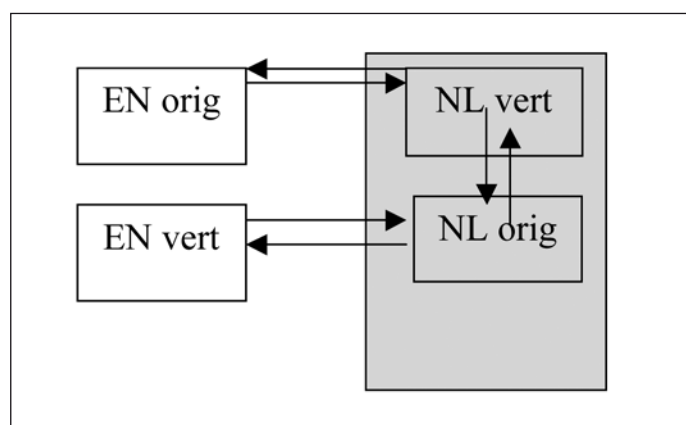
Ze zullen *toch wel* een schaakbord hebben in dat café, he?

Deze woordjes blijken een van de grootste moeilijkheden te zijn voor anderstaligen die Nederlands willen leren. MPs (grotendeels onbewust gebruikt) kunnen zorgen voor een goede verhouding tussen spreker en hoorder omdat ze beleefdheid kunnen uitdrukken of een oordeel kunnen verzachten of versterken. Daarom is het, voor een vlotte sociale omgang, nuttig om deze taalkundige middelen voldoende onder de knie te krijgen.

Ook vertalers die vanuit het Nederlands vertalen in het Engels worden geplaagd door deze kleine woordjes. In het Nederlands worden MPs heel frequent gebruikt, vooral in gesproken taal, terwijl diezelfde woordjes in het Engels nauwelijks voorkomen. Hoewel verschillende handleidingen in het verleden vertalers aanraden om geen rekening te houden met deze ‘lege’ woordjes en deze gewoon weg te laten in vertalingen, moeten vertalers beseffen dat die woordjes wel degelijk betekenis aan de uiting toevoegen. Vertalers moeten dan ook zoeken naar alternatieve (overwegend lexicale) uitdrukkingvormen voor deze MPs in het Engels, zoals modale bijwoorden, adjectieven en werkwoorden.

Een onderzoek op basis van een parallel corpus, waarbij originele Nederlandse teksten en hun Engelse vertalingen en vice versa in digitale versie zijn opgenomen,

kan enerzijds de betekenis van de partikels en anderzijds de keuzes van de vertalers in beide vertaalrichtingen aan het licht brengen. Zo'n parallel corpus kan met andere woorden gebruikt worden voor een taalkundig zowel als voor een vertaalkundig onderzoek (in figuur 1: het gearceerde deel, een vergelijking tussen vertaald NL en origineel NL: de verticale pijlen). Aangezien er geen vertaalkundig corpus (Engels-Nederlands) vrij beschikbaar is, heb ik zelf een corpus van ongeveer 1 miljoen woorden aangelegd waarin fictie (romans en toneel) en non-fictie (krantenartikels en politieke toespraken) zijn opgenomen.

Figuur 1: Het parallel corpus: vertaalrichtingen

De betekenis(sen) van de modale partikels *maar* en *wel*

De volgende voorbeeldzinnen illustreren het gebruik van modale partikels:

- (1) Jan vond het allemaal *maar* hopeloos ouderwets.
- (2) Jan: 'Wat vond je van die rommelmarkt?' Sonia: 'Ik vond het *wel* fijn.'
- (3) Misschien verbeeld ik me dat *wel*.
- (4) Het lijkt *wel* of jij ineens 20 jaar ouder bent.
- (5) Dat leg ik je zo meteen *wel* uit.
- (6) Dan ga ik *maar* gewoon weer, denk ik.
- (7) Kom *maar* binnen.

In bovenstaande voorbeeldzinnen is de betekenis van de MPs moeilijk te omschrijven. Ze hebben geen 'propositionele' betekenis, maar voegen eerder een 'interpersoonlijke' betekenis aan de zin toe: ze zeggen iets over de houding van de spreker ten opzichte van de inhoud van de zin (zijn oordeel over het waarheidsgehalte van de zin of zijn evaluatie van de inhoud) of over de verhouding

tussen spreker en hoorder. In zin 1 geeft *maar* aan dat de spreker een positievere stand van zaken had verwacht (waarin het allemaal niet zo ouderwets zou zijn). De evaluatie van de stand van zaken door de spreker is (onverwacht) negatief voor die spreker. *Wel* in zin 2 lijkt het gunstige oordeel wat te accentueren. Zinnen 3 en 4 zijn voorbeelden van zinnen waarin *wel* een uitdrukking modificeert waarin het waarheidsgehalte van de zin wordt geëvalueerd, zoals met *misschien* of *lijken*. Zin 5 illustreert dat *wel* ook kan worden gebruikt in een context waar de spreker zijn bereidwilligheid tot een bepaalde handeling wil uitdrukken (het uitleggen van iets aan de hoorder in dit geval), waarbij hij de hoorder gerust lijkt te stellen. Wanneer echter het MP *maar* wordt gebruikt in een gelijkaardige omgeving (zin 6), krijgt het geheel een 'resignatieve' betekenis: de spreker lijkt zich 'dan maar' neer te leggen bij de handeling die hij zal uitvoeren. In zin 7 maakt het MP *maar* het bevel beleefder en zorgt er zo voor dat de houding van de spreker naar de hoorder toe minder autoritair is. Al deze voorbeelden tonen aan dat het niet alleen moeilijk is de betekenis van MPs te omschrijven, hun functie/betekenis lijkt bovendien ook nog eens af te hangen van de context waarin ze worden gebruikt. Bovenstaande voorbeeldzinnen geven nog maar een fractie weer van de mogelijke contexten voor de MPs *maar* en *wel*.

Het Engels gebruikt (naast de intonatie) alternatieve middelen om dezelfde interpersoonlijke betekenis uit te drukken, bijvoorbeeld modale werkwoorden, modale bijwoorden of adjectieven. Deze middelen omschrijven bepaalde betekenisaspecten van het MP soms duidelijker (dan de MPs zelf) aan de hand van lexicale omschrijvingen en daarom is een parallel corpus een ideaal hulpmiddel om de betekenissen van deze MPs nauwkeuriger in het Nederlands te omschrijven. Bijvoorbeeld, wanneer *wel* wordt gebruikt in een evaluatieve context (waarin de spreker een oordeel geeft over een stand van zaken in de werkelijkheid, zoals in zin 2 boven), zal die (naast de zero-vertalingen) in de meeste gevallen worden vertaald door een modaal bijwoord van graad ('downtoners' of 'amplifiers' in het Engels):

- (8) Ik vind het *wel* fijn. - I *rather* like it.
- (9) Ik begrijp het *wel*. - I *quite* understand.

Dit is een indicatie dat *wel* in deze context geïnterpreteerd wordt als hebbende een graderende betekenis, terwijl die betekenis in andere gebruiken van *wel* minder duidelijk aanwezig is. In modale contexten waarin het waarheidsgehalte van de zin wordt beoordeeld (ook epistemische contexten genoemd), krijgen we bijvoorbeeld voornamelijk (epistemische) modale werkwoorden (zoals in

zin 10) en modale bijwoorden van (epistemische) modaliteit (zoals in zin 11) in de Engelse vertalingen, waarbij de nadruk ligt op de epistemische evaluatie en minder op gradering:

- (10) Je *zult* het *wel* gemerkt hebben. - You *must* have noticed.
 (11) Ik *kan* ook *wel* acht geweest zijn. - *Maybe* I was eight.

De vertaling van de modale partikels *maar* en *wel*

Daarnaast kan een parallel corpus ook interessante zaken vertellen over de manier waarop vertalers met MPs omgaan. Vanuit de vaststelling dat het Engels bijna geen MPs gebruikt, kunnen we verwachten dat Nederlandse teksten die vertaald zijn vanuit het Engels automatisch ook minder MPs zullen bevatten in vergelijking met originele Nederlandse teksten, aangezien er geen impuls is vanuit de brontaal (het Engels). We vergelijken hier dus Nederlands als originele taal met Nederlands als vertaalde taal in het gebruik van MPs.

Om die vergelijking te kunnen maken, hebben we gewerkt met een parallel corpus EN-NL van ongeveer 600 000 woorden, met in totaal 6 toneelstukken en 5 (delen van) romans en evenveel verschillende auteurs en vertalers. Het corpus NL-EN bestaat uit 700 000 woorden, met 9 toneelstukken en 8 romans en in totaal 16 verschillende auteurs en 12 verschillende vertalers.

De hypothese dat origineel Nederlands meer MPs zou bevatten dan vertaald Nederlands, wordt niet bevestigd door de cijfers in het corpus. Onderstaande tabel geeft een overzicht van het totale aantal MPs *maar* en *wel* in het corpus: dit zijn de ‘geobserveerde’ (obs) resultaten in origineel Nederlands (ON) en vertaald Nederlands (VN). De rij met de ‘verwachte resultaten’ (exp) geven de frequenties weer die statistisch gezien worden verwacht.

Totaal aantal woorden		ON 308 737	VN 347 850
MP <i>maar</i>	obs	402	546
	exp	502,44	445,56
MP <i>wel</i>	obs	468	718
	exp	628,58	557,42

Op het eerste gezicht is al duidelijk dat in vertaald Nederlands, zowel voor *maar* als voor *wel*, de geobserveerde frequenties hoger

zijn dan verwacht in vergelijking met de frequenties in origineel Nederlands. Na het toepassen van een chikwadraattest blijken de verschillen tussen geobserveerde en verwachte frequenties ook significant te zijn, d.w.z. dat die verschillen niet aan het toeval kunnen worden toegeschreven. Vertaald Nederlands (vanuit het Engels) bevat dus een significant hoger aantal MPs *maar* en *wel* dan origineel Nederlands in dit corpus. Er is dus geen sprake van interferentie van de Engelse brontaal (aangezien dit minder MPs zou opleveren), zoals verwacht was. Een mogelijke verklaring kan zijn dat de vertaler zijn Nederlands ‘zo Nederlands mogelijk’ wil laten klinken en dit, wellicht onbewust, doet door een ‘overmatig’ gebruik van MPs.

Conclusie

Onderzoek naar het gebruik van MPs in een parallel corpus EN-NL is nuttig voor zowel de betekenisomschrijving van de individuele MPs als voor het vertaalkundig onderzoek naar MPs. Accurate omschrijvingen van de MPs in de verschillende mogelijke contexten van gebruik kunnen anderstaligen helpen om het gebruik van MPs in het Nederlands gemakkelijker onder de knie te krijgen, wat hun kennis en kunde van interpersoonlijk taalgebruik in het Nederlands en zo ook hun sociale vaardigheden en integratie alleen maar ten goede kan komen.

Daarnaast kan de studie van MPs in een parallel corpus ook een antwoord geven op vertaalkundige onderzoeksvragen. De observatie dat MPs meer lijken voor te komen in vertaald Nederlands (vanuit Engels als brontaal) in vergelijking met origineel Nederlands, lijkt op het eerste gezicht opmerkelijk. Het is een fenomeen dat verder moet worden onderzocht om zo meer inzicht te krijgen in de motivatie van de keuzes die vertalers maken en in de factoren die voor deze keuzes verantwoordelijk zijn. We kunnen onder meer nagaan of factoren als tekstgenre (fictie versus non-fictie) eventueel van invloed zijn op de vertaalkeuzes en dit in beide vertaalrichtingen.

Sofie Niemegeers werkt als FWO-bursaals aan een proefschrift over modale partikels in origineel en vertaald Nederlands aan het departement Vertaalkunde van de Hogeschool Gent.

e-mail: sofie.niemegeers@hogent.be

Dossier

En nu nog een goede titel

BRUNO COMER

Het zal iedereen al overkomen zijn. Je tekst is af. Alleen ontbreekt er nog een aantrekkelijke titel. Je weet dat die titel je lezer mogelijk zal doen beslissen of hij al dan niet aan jouw artikel begint. Maar hoe vind je die? 'Een titel is het halve boek', merkte Louis Couperus ooit op. Het

loont de moeite om na te gaan welke soorten titels er bestaan en hoe die tot stand komen. Die kennis kan de inspiratie een duwtje in de rug geven.

Titels kun je indelen in een 'summa divisio': ofwel is een titel een hardnieuwskop ofwel is hij een zachtnieuwskop. Een hardnieuwskop is een titel bovenaan een artikel dat nieuws heet van de naald brengt. De titels uit het blad *Metro* zijn daarvan een mooi voorbeeld. Een zachtnieuwskop is een titel bovenaan een artikel dat achtergrondinformatie brengt.

Hardnieuwskop

Een hardnieuwskop moet aan tien criteria voldoen: de essentie weergeven; duidelijk zijn; drie van de vijf journalistieke w's en de twee h's omvatten (wie, wat, waarom, wanneer, wat, hoe en hoeveel); specifiek zijn; beknopt zijn; een actief werkwoord in de tegenwoordige tijd bevatten; geen afkortingen of voorzetsels bevatten; geen uitroepetekens of vraagtekens; geen woordspelingen en geen humor. Kortom: naar de essentie gaan, beknopt zijn en duidelijk. Er zijn twee middeltjes om een hardnieuwskop te construeren: kies drie van de vijf w's en twee h's en construeer de titel; en vat het artikel samen in één zin en maak daarvan een titel.

Zachtnieuwskop

Qua constructie heeft de auteur hier een veel grotere vrijheid dan bij een hardnieuwskop. Maar dat maakt er zijn taak niet gemakkelijker op. Net als een hardnieuwskop moet een zachtnieuwskop naar de essentie gaan en beknopt blijven. Hij mag wel minder helder zijn, op voorwaarde dat hij dan wel duidelijk wordt als de lezer de tekst gelezen heeft. Ook een boven- of onderkop kan die verklaring brengen. Een goede titel moet nieuwsgierigheid wekken en gemakkelijk te onthouden zijn.

Creativiteit is dus troef, maar er zijn geen oneindig aantal recepten om coca cola te maken. Wel kan de journalist veel ideeën uit de titels van boeken van al dan niet bekende auteurs halen. Die inspiratie zal vooral relevant zijn voor zachtnieuwskoppen, hoewel ze je soms ook voor hardnieuwskoppen uit de brand kunnen helpen.

Een titel kan ingaan op het hoofdpersonage (Arnon Grunberg, *De asielzoeker*), situaties (W.F. Hermans, *Onder professoren*), emoties (Gerard Reve, *Oud en eenzaam*), een ander thema (Louis Paul Boon, *Mijn kleine oorlog*).

Op de keper beschouwd is een zachtnieuwskop bijna altijd het resultaat van een van de volgende technieken.

Creatieve titels

1. Een woordspeling: 'Merk-waardig' (over een nieuw product dat een bedrijf aanbiedt), 'Een stekelige kwestie' (over een cactuskweker), '25 jaar vooruitkijken' (over het zilveren jubileum van een instelling die met milieuzorg bezig is), 'De appel op het appel' (over een kweker van oude appelsoorten).

2. Een tegenstelling: ‘Vreemdeling bij de bank van hier’ (over collega’s met buitenlandse nationaliteit in een Vlaams bedrijf), ‘Pionieren met computers’, ‘De grootheid van de eenvoud’ (over een populaire portier in een bedrijf die met pensioen gaat), ‘Modern bankieren in oud pand’, ‘De taal van een sprakeloze mond’ (over communicatiesysteem van spraakgestoorden).

3. Een citaat uit het interview. *Humo* past die manier van werken veel toe. Het citaat gaat meestal gepaard met een boven- of onderkop of met een rubriektitel (bijvoorbeeld ‘Humo sprak met ...’).

Voorbeeld 1: Boventitel: ‘Het jaar van de havik: Paul Wolfowitz, het brein achter de oorlog in Irak’. Eigenlijke titel: ‘Het Amerikaanse imperium bestaat niet’.

Voorbeeld 2: Rubriektitel: ‘Humo sprak met kardinaal Danneels’. Eigenlijke titel (die in het midden van de bladzijde is aangebracht): ‘Ik ben blij dat ik me in al die jaren zo weinig heb versproken’.

Een citaat kan ook zonder boven- of ondertitel of rubriektitel, op voorwaarde dat het dan kort en gevat is. Voorbeeld uit een personeelsblad: Dan Delbosse: ‘En toch is het leven goed’ (over een directielid dat een zoon verloren heeft in een verkeersongeval).

4. Verwijzen naar een beroemde uitspraak, een slogan of de titel van een boek of film. Goede titels gaan soms als sjabloon werken voor andere boeken of artikels. ‘Auditors aller landen...’ (Marx, ‘Proletariërs aller landen’). Het is niet noodzakelijk dat de lezer de inspiratiebron kent. Hoeveel lezers weten nog de oorsprong van ‘Een brug te ver’? Nochtans bouwen veel journalisten vaak op die filmtitel. ‘Een boom als afscheid’ (de voorzitter van de Stichting Leefmilieu die de leeftijdsgrens bereikt heeft en een boom cadeau krijgt). Deze titel is gebaseerd op *Een wolk als afscheid*, een jeugdboek van Katrien Seynaeve uit de jaren tachtig. De lezer hoeft dus niet noodzakelijk te weten waar je mosterd vandaan komt. ‘1200 km eenzaamheid’ (over een collega die Parijs-Brest voor wielertoeristen heeft gereden naar de roman *100 jaar eenzaamheid*), ‘Leiding geven doe je nooit alleen’ (een belga rook je nooit alleen), ‘Zo gij niet wordt als’ (poppenkastspeler), ‘Gelukkig de man die’ (een sociale helper). Ook de Bijbel blijft een belangrijke inspiratiebron: ‘Ritmica, het kasteel van vertrouwen’ (tehuis voor mentaal gehandicapten), ‘De stille generatie’ (jubilerend bescheiden echtpaar, naar ‘De laatste generatie’, de naam van de boot van Fons Oerlemans). Soms vinden we een woordspeling en een verwijzing naar een bekende titel tegelijkertijd: ‘Condolezza on ice’ (naar ‘Disney on ice’).

In encyclopedieën en op het internet vind je overzichten van werken van auteurs. Neem die eens door, soms doe je er interessante ideeën op voor een titel. Zelfs de lijst nalezen van de boeken van *Suske en Wiske*, *Nero* of *De Rode Ridder* is geen tijdverlies.

5. Spelen met bekende uitdrukkingen: ‘Faillissement, even onbekend als onbemind’, ‘Actie tot de laatste boom’ (tot de laatste man, tot de laatste druppel bloed), ‘Aan een draadje’ (over een benjisspringer).

6. Algemene uitspraak die een andere betekenis krijgt: ‘Geen collega zonder fouten’ (artikel over dicteewedstrijd), ‘Reken maar’ (over nieuwe boekhoudkundige normen).

7. Alliteraties: ‘Kunst in Kortrijk’, ‘Pittoreske panden’, ‘Reynders’ reddingsboei’, ‘De donkere kamer van Damocles’ (W.F. Hermans).

8. Een treffende beschrijving: ‘Leven in een duikboot’ (collega’s in de effectenkelder), ‘Een stem van Irish Coffee’ (collega die play-back doet van Louis Neefs). Zo’n titel ontstaat soms alvorens je het artikel schrijft. Tijdens het interview maak je al de bedenking: ‘ik heb mijn titel al’. Dat is eerder uitzonderlijk. Meestal bedenk je de titel als het artikel al geschreven is.

9. Drie adjectieven, drie plaatsnamen, drie werkwoorden, drie begrippen: ‘Los Angeles, Johannesburg, Boedapest’ (over collega met een buitenlandse loopbaan), ‘Lopen, hijgen, zoeken’ (collega die aan oriëntatiecross doet), ‘Snel... sneller... snelst... supersnel’ (motorracer), ‘Citius, altius, fortius’ (hoogspringer).

10. Een vreemde taal gebruiken: ‘Verzekeringen: geen “Bankfremde Sache”’ (over de verkoop van verzekeringen door bankkantoren). In België, waar je soms voor een tweetalig publiek werkt, is het gebruik van Latijn of Engels een middel om iedereen tevreden te stellen.

11. Een treffende conclusie naar voren schuiven (een dergelijke titel is meestal ook een citaat): ‘Niets Belgisch in “De Zwarte Rotsen”’ (over een Schot die het Kuifje-album *De Zwarte Rotsen* in het Engels gelezen heeft), ‘De grootste jobgroei is voor 2005’ (minister Van Mechelen over zijn begroting), ‘Jean-Marie De Decker is de volgende’ (interview met H. Coveliers), ‘Een jaar gratis’ (het resultaat van de quiz omschrijven en niet de quiz zelf).

12. Een bepaalde evolutie schetsen: ‘Sceptis wordt enthousiasme’.

13. Rijmen: ‘Tussen loket en palet’ (over een loketbediende die kampioene pingpong is), ‘Zo zot als Don Quichot’ (over het boek van Cervantes).

14. Tekstitel. Een hele zin als titel. Dit soort komt steeds meer in boeken voor. Een oud voorbeeld: ‘Van oude mensen de dingen die voorbijgaan...’ (bekende roman van Couperus). Ook ‘Help! De dokter verzuipt’ (roman van Toon Kortooms uit 1968 – titel van gelijknamige film). Titel van een recente roman: ‘Mijn zoon heeft een seksleven en ik lees mijn moeder Roodkapje voor’. Ook: ‘Alles moet weg’ van Tom Lanoye. Misschien steekt hier ook een mogelijkheid voor artikelen in: een hele zin als titel nemen.

15. Samenstellingen. Een eigengemaakte samenstelling als titel, meestal een tamelijk onbekend woord. Bijvoorbeeld: ‘Het doorgeefmeisje’ of ‘Niemandsbuid’. Dit is dus uit de literatuur overgewaaid, maar eventueel bruikbaar in de journalistiek.

16. Een eigenaam en dan een bijstelling: ‘Iwan, de verschrikkelijke’, of: ‘Dalas, de reus’. Kan interessant zijn als titel van een portret.

Passe-partouttitels

Soms heb je de tijd noch de inspiratie om titels te bedenken. In dat geval kun je op vertrouwde constructies terugvallen. Wees zuinig met die methode, want je bent eigenlijk bij de clichés beland:

- de geografische ligging waar een bepaald gebeuren zich afspeelt: ‘Chequeverwerking aan de Donau’ (over de verwerking van cheques in Boedapest)
- ‘...voorbij’: ‘Bach voorbij’ (over een muziekwedstrijd)
- ‘Meer dan...’, ‘...in de prijzen’ of ‘Intussen in...’
- Wat het niet is. Bijvoorbeeld: ‘Pierre Coffé: geen fabrieksbaas’ (cliché over het computercentrum dat meestal als een fabriek beschouwd wordt uit de wereld helpen)
- ‘Tussen...’: bijvoorbeeld: ‘Tussen het kantoorpapier’ (over collega’s die in de kantoren vooral administratief werk doen).
- ‘Van... tot ...’ (naar *Van scheepsjongen tot admiraal* van Kapitein Marryat) of ‘...later’ (naar *Twintig jaar later* van A. Dumas). Sommige verwijzingen naar bekende literaire werken dreigen inderdaad clichés te worden. Kijk maar naar: ‘Het verdriet van ...’.

Ten slotte nog enkele tips:

- sommige artikels hebben een zeer heterogene inhoud. Je interviewt bijvoorbeeld een jurist die stripverhalen maakt en eindigt bij de charme van zijn stamcafé. In zo’n geval kies je de titel het best uit het middenstuk, niet uit de intro of de uitsmijter (zodat de inhoud evenwichtig verdeeld is). Tenzij je de intro gebruikt om de titel te verklaren of de spanning over de bevreedende titel tot aan de uitsmijter houdt;
- soms kun je de titel en een foto laten samengaan. Voorbeeld: ‘Het kopje eerst’ (over een yogaleraar met daarnaast een foto van collega’s die op hun hoofd staan) en ‘Chauffeurs maken een slippertje’ (over collega’s die een rijvaardigheidskursus volgen en waarin een foto van collega’s aan het stuur in de titel verwerkt is);
- je titel mag geen open deur intrappen. Zeg daarom eens het tegenovergestelde van wat in de titel staat. Als dat je doet opkijken, dan is je eerste titel een open deur. Bijvoorbeeld: ‘Naar een betere samenwerking met de dochtermaatschappijen’. ‘Naar een slechtere samenwerking met de dochtermaatschappijen’, dat zou pas nieuws zijn;
- maak meer ruimte voor gedurfde titels, die eventueel ook mogen mislukken. Zoek naar titels voor artikels of rubrieken die op het eerste gezicht niet zo evident zijn. Citatenboeken en synoniemenwoordenboeken kunnen inspiratie brengen. Lees ook rond het onderwerp waarvoor je een titel moet zoeken. Die randlectuur brengt soms inspiratie. Een persoonlijke anekdote kan deze wenk illustreren. In 1986 gaf ik een jeugdboek uit dat het verhaal van de Cubacrisis uit 1962 vertelt in de Peloponnesische Oorlogen. De Atheners zijn de Amerikanen, de Spartanen de Sovjets. De titel van het boek vond ik bovenaan het commentaarstuk van *De Standaard* op de eerste pagina van de editie van 20 oktober 1962: ‘Gok om Cuba’. Het boek kwam op de markt onder ‘Gok om Damnos’.

Een andere techniek is om bepaalde uitdrukkingen uit een vreemde taal letterlijk te vertalen. Bijvoorbeeld: een slapeloze nacht = une nuit blanche. Wordt: ‘Een witte nacht’.

Bruno Comer is bedrijfsjournalist bij KBC.

e-mail: bruno.comer@telenet.be

Lexicon van literaire termen: literatuur naar letter en geest

STEFAN EVENEPOEL

Het *Lexicon van Literaire termen* van Van Gorp e.a. is al aan zijn achtste editie toe. Het moet zowat in omvang verdubbeld zijn sinds de eerste editie van eind jaren 70. Waarom was de vorige editie uit 1998 dan aan omwerking toe? Omdat het bestreken domein uiteraard evolueert, dat wil zeggen dat de betekenis van literaire termen wel eens verschuift en dat er nieuwe fenomenen de kop opsteken, of oude vernieuwde aandacht opeisen. Bovendien willen de auteurs het literaire veld nog grondiger en vollediger in kaart brengen. Daarom zijn er nu niet alleen lemmata toegevoegd over nieuwe verschijnselen, zoals chicklit, blook, imprint of e-book; ook oudere fenomenen

maken hun opwachting in extra lemmata, en voor alle begrippen uit de vorige edities werd de toelichting herzien en bijgewerkt. De Franse editie die in 2001 van het *Lexicon* verscheen, heeft daartoe de aanzet gegeven. Ook de bibliografische verwijzingen werden, waar nodig, geactualiseerd. Kortom, de verzameling werd van a tot z, van abecedarium tot zinnespel, extra kritisch tegen het licht gehouden.

Dat alles levert eens te meer een *Lexicon* op waarin studenten, docenten, onderzoekers of gewoon liefhebbers van taal en literatuur met hun vragen over de literatuur en het literaire bedrijf terecht kunnen. Zowat alle deelgebieden van het 'literaire' komen erin aan bod: historisch zowel als actueel, maatschappelijk zowel als academisch, klassieke vormen zowel als multimediale experimenten, erg algemene (een lemma als 'gedicht!') zowel als gespecialiseerde topics (Wat dacht u van 'queer theory?'). Dat het *Lexicon* over 'termen' gaat, houdt in dat het geen uitsluitsel geeft over afzonderlijke auteurs of werken, wel over begrippen met betrekking tot teksteditie, metriek, genreleer, stromingen en bewegingen uit de nationale en vergelijkende literatuurgeschiedenis, literaire theorievorming, de wereld van drama en theater en nog zoveel meer.

Elk lemma bestaat uit een heldere toelichting, waarbij soms verscheidene betekenissen op een rij moeten worden gezet. (Zou het *Lexicon* over literatuur kunnen gaan als er geen meerzinnigheid bij kwam kijken?) Het spreekt vanzelf dat de toelichting het meest heikele

punt is van de opzet, want die moet tegelijk inleidend, beknopt, voldoende genuanceerd en toch academisch verantwoord zijn. De moeilijkheid is bovendien dat literaire termen soms moeilijk scherp af te bakenen zijn of dat een betekenisconcept een aantal minder of meer overlappende en elkaar toch weer nuancerende termen kan beslaan. Trefwoorden als 'postmodernisme' of 'deconstructie' tonen dat de auteurs daarmee om weten te gaan. Na elk lemma volgt trouwens een beknopte literatuuropgave, zodat de lezer de weg vindt naar de complexiteit in haar onverkorte vorm. Een pluspunt is dat de auteurs oog hebben gehad voor de bereikbaarheid (ook digitaal) van de bronnen waarnaar ze verwijzen.

Wie zoekt, moet kunnen vinden. Een lexicon staat of valt uiteindelijk met de gebruiksvriendelijkheid ervan. Dat je in een lexicon alfabetisch naar een lemma kunt zoeken, en eventueel via kruisverwijzing van een verwijstrefwoord bij een hoofdtrefwoord belandt, ligt voor de hand. Maar wat doe je als je maar vaag vermoedt dat er zoiets bestaat als... of je vraagt je af of er überhaupt een term bestaat voor...? Ook voor deze gevallen waarin alfabetisch opzoeken niet aan de orde is, doen de auteurs, dankzij een nog uitgebreider zoekapparaat, een boekje open. Achter in het *Lexicon* kan de lezer namelijk zijn voordeel doen met vijf thematisch opgebouwde overzichten en een namenregister. Hij wordt wegwijz gemaakt via trefwoorden, ondergebracht in thematische deelgebieden, zoals nationale en internationale periodes en stromingen; genres; literatuurstudie en tekstanalyse, retorische figuren en ten slotte tekstbewerkingen.

Verdwalen in het domein van literatuur en letterkunde? Met dit kompas in de hand is dat nog nauwelijks denkbaar. Wedden dat de volgende editie de Nederlandstalige gps wordt voor 's werelds literaire en letterkundige verkenningstochten?

H. Van Gorp, D. Delabastita, R. Ghesquiere, J. Flamend, *Lexicon van literaire termen*, Mechelen, Plantyn, 2007, ISBN 978 90 301 8882 7, 542 blz., 45,11 euro.

Te boek

Een bordje taal

FILIP DEVOS

In 2006 werd het samenwerkingsverband 'Variaties. Koepelevereniging voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen' opgericht. Het verenigt zestien lokale en regionale dialectverenigingen in Vlaanderen en Brussel.

De vereniging wil een positieve attitude bijbrengen ten opzichte van taalvariatie en de dialectologie naar een groot publiek brengen.

Een eerste concreet project van Variaties was een onderzoek naar regionale diversiteit in voeding en taalgebruik. En dat project resulteerde in een schitterend vormgegeven uitgave: *Variatie(s) op je bord! Dialect en jongerentaal voor eten en drinken*. Een boek om van te smullen. Figuurlijk en soms ook letterlijk.

In het eerste deel wordt de dialectwoordenschat voor de begrippen 'peul', 'hoofdkaas/kop', 'bloedworst', 'snoepen' (als werkwoord) en 'peperkoek' (het Nederlandse *ontbijtkoek*) besproken op basis van schriftelijke enquêtes. In de dialecten bestaan er namelijk heel wat interessante woorden voor die begrippen, zoals *penne-pise* (van het Franse *pain d'épice*), *sluimekes*, *zwette pansj* ('zwarte pens'), *smoefelen* of *preskop*. Bij elk begrip hoort ook een taalkaart waarop de verspreiding van de dialectwoorden over de verschillende provincies te zien is. Als tussendoortje schotelen enkele bekende chef-koks, zoals Wout Bru ('Carpaccio van varkenspootjes met chapelure van ui'), Felix Alen ('Met witloof gevulde schartong met linzen'), Truong Thi Quyen, Peter De Clerq en Peter Coucquyt, passende recepten voor. Voor sprekende dialectkaarten verwijzen de auteurs naar de website (www.variaties.ugent.be).

In het tweede deel van het boek ('Ves brooëd, pirduuge en keis') stellen de verschillende lidverenigingen van Variaties zich voor en hebben ze het in hun dialect over eten en drinken. De tien bijdragen in dit deel (van onder meer de Gentse Sosseteit, de Academie voor de West-Brabantse dialecten, Den Akademie van 't Leives en Dialectgenootschap Bacht'n de Kuupe) zijn

uiterst gevarieerd. Zo vindt u er visrecepten uit Bacht'n de Kuupe, Brusselse liedjes en anekdotes, een Gents culinair woordenboek, zegswijzen uit het Meetjesland, Limburgse gedichten, verhalen rond de Leuvense stoof, enzovoort.

Het derde deel van *Variatie(s) op je bord!* behandelt de jongerentaal. Aan de hand van een internetenquête werd gepeild naar de taal die jongeren gebruiken wanneer ze het onderling hebben over eten, drinken, uitgaan, roken en drugs. In totaal kwamen achttien begrippen aan bod, zoals 'veel eten' (*fretten*, *boefen*), 'glas bier' (*pint(je)*), 'zeer dronken' (*(poepeloere)zat*, *(muile)dronken*, *scheef*), 'overgeven' (*kotsen*, *spuuen*, *spugen*) en 'high/stoned' (*high*, *(pokke)stoned*, *scheef*, *weg*). Vermakelijk is het lijstje 'cocktails met bier': van *mazout* (bier en cola) en *tango* (bier en grenadine) tot *vortebeek* (bier en ice tea), *groene Duvel* (Duvel en Pisang) en *Russische duiker* (Hoegaarden en wodka).

Zijnen hoarink en broadt niet

= gezegd van pogingen die mislukken

De uitdrukking wordt het meest gebruikt bij vergeefse pogingen van een jongeman die een meisje wil veroveren.

Het boek bevat talrijke (kleur)illustraties, dialectkaarten, recepten, anekdotes, zegswijzen, verhalen, liedjes, gedichten, zeispreuken, een cursiefje van Jos Ghysen, citaten uit kookboeken, foto's en andere afbeeldingen.

Een absolute aanrader voor wie van jongerentaal, dialect, eten en drinken wil proeven.

Evelien Van Renterghem, Veronique De Tier en Jacques Van Keymeulen, *Variatie(s) op je bord. Dialect en jongerentaal voor eten en drinken*, Gent, Variaties vzw, 2007, ISBN 978 90 9022438 1, 303 blz., 20 euro (bestellen via Veronique De Tier (stafmedewerker), variatics@huisvanalijn.be of +32 (0)478 65 79 85).

Te boek

Màn màn lái!

NATALIE HULSEN

Rustig aan!', dat is meteen de vertaling van de titel van deze recensie van *Chinees voor kinderen*, een vertaling van het boek *Easy Peasy Chinese* van Elinor Greenwood. En de rode draad

doorheen dit kleurrijke en informatieve boekje. Stap voor stap leert het je namelijk Chinees spreken, schrijven en begrijpen. Die rustige stapjes zijn wel nodig, want Chinees is geen gemakkelijke taal. De uitdrukking 'dat is Chinees voor me' is niet zomaar uitgevonden. Niet zozeer de gram-

matica, maar vooral de uitspraak kan een struikelblok zijn. Het Chinees is namelijk een toontaal: het anders uitspreken van een woord of lettergreep leidt al gauw tot verschil in betekenis. Een voorbeeld: 'ma' met een hoge toon betekent 'moeder', met een dalende toon 'uitschelden' en met nog andere tonen 'hennep' of 'paard'.

Gelukkig is er de bijbehorende cd, die je door al die klanken en tonen heen loodst. En daarmee begint ook het eerste deel van dit boekje: met een overzicht van alle mogelijke klanken, en hoe ze uit te spreken. Het transcriptiesysteem pinyin helpt je om de Chinese klanken te leren. Dit systeem geeft de uitspraak fonetisch weer, de toonhoogte van het woord staat erboven in accenten. Erg handig is dat het uitspraakoverzicht nog eens herhaald wordt op de uitklapbare kaft van het boek. Zo hoef je niet altijd terug te bladeren!

Het Chinees dat in het boekje aan bod komt, is Mandarijn, het algemeen beschaafd Chinees: meteen ook de belangrijkste taal die in China gesproken wordt, gevolgd door Shanghais en Kantonees.

De auteur noemt de grammatica 'een koud kunstje', en dat is niet gelogen. Zo worden werkwoorden niet

vervoegd, heeft de taal geen werkwoordstijden en zien enkelvoud en meervoud van zelfstandige naamwoorden er precies hetzelfde uit. Bovendien word je tussen de grammaticastukjes door ondergedompeld in de Chinese cultuur, een prettige afwisseling, met heel veel mooie en kleurrijke tekeningen. Zo kom je meer te weten over de Chinese etiquette, feesten in China, het belang van hiërarchie binnen Chinese families, leer je de kunst van het afgangelen op de Chinese markten, en kan je zelfs je eigen Chinese naam kiezen.

De symbooltjes met de hoofdtelefoon geven aan waar je met de cd aan de slag kunt. Zo'n oefenmoment zijn de korte dialogen die telkens op het einde van de volgende acht delen aan bod komen. Je kunt er testen wat je in elk deel geleerd hebt. Maar ook in het hele boek door is er voldoende oefenmateriaal waarmee je de uitspraak kunt verbeteren. In totaal telt de cd 46 tracks, die je de uitspraak laten oefenen, in de stijl van 'Zeg na wat je hoort'. Wel een beetje jammer is dat de lijst met nuttige woorden achteraan in het boekje niet op de cd staat.

Chinees voor kinderen is een uitnodigende, kleurrijke en boeiende onderdompeling in de Chinese taal en cultuur. Niet alleen voor kinderen, zoals de titel suggereert, maar zeker ook voor volwassenen die de basis van het Chinees willen leren en tegelijkertijd ook wat cultuur willen meepikken.

Elinor Greenwood, *Chinees voor kinderen* (+ cd), Utrecht: Het Spectrum, 2007, ISBN 978 90 274 5613 7, 128 blz., 17,95 euro.

Te boek

Etiquette

FILIP DEVOS

Vorig jaar verscheen in een goedkope paperbackeditie de tiende druk van *Etiquette. Over moderne omgangsvormen* van Inez van Eijk. Het mag verwondering wekken dat dit boek op nauwelijks zeven jaar tijd al aan een tiende druk toe is.

De omgangsvormen en beleefdheidsregels zijn permanent in beweging, aldus de auteur. Ze geeft daar als voorbeeld van: sinds oktober 1999 mag men in Nederland een koninklijke onderscheiding ook op een smoking dragen in plaats van uitsluitend op een rok-kostuum. En ook de houding ten opzichte van mobiel telefoneren in het openbaar verandert sterk.

Het boek kondigt zichzelf aan als 'het enige standaardwerk in Nederland dat de vinger aan de pols houdt bij alle verschuivingen en dat antwoorden geeft op alle vragen op het terrein van de omgangsvormen tussen moderne mensen'.

Het boek bevat twaalf hoofdstukken: beleefd en wellevend; basisregels voor sociaal verkeer; gezin; kleding en uiterlijke verzorging; eten en drinken; uitgaan, reizen en recreatie; hofmakerij en nieuwe relatievormen; cultuurverschillen; werksituaties; talige communicatie; protocol en titulatuur. Het geheel gaat vergezeld van een bibliografie en een register. Per hoofdstukje krijgt de lezer lemma's voorgeschoteld. Onder 'gezin' vinden we bijvoorbeeld lemma's als 'bevalling', 'gast', 'kinderpartijtje', 'overlijden' of 'partner', onder het hoofdstuk 'kleding' lemma's als 'bretels', 'dasspeld', 'make-up', 'ring', en onder 'eten en drinken' lemma's als 'asperge', 'bestek' en 'tafelmanieren'.

Door die hoofdstukken heen komt heel wat (talige) communicatie aan bod. Zo leren we in het hoofdstukje basisregels dat 'aangenaam' zeggen bij een eerste ontmoeting verouderd is, dat het voutsvoyeren aan het afnemen is ten voordele van het tutoyeren en hoe je kennismaat met iemand.

Sterk is het rijkelijk geïllustreerde hoofdstuk over cultuurverschillen.

Geef een Japanner nooit iets wits cadeau, een Mexicaan geen gele bloemen, zit in Arabische landen niet met je benen over elkaar, buig nog dieper dan een Japanse big shot, knik in Bulgarije en Griekenland niet 'ja' met je hoofd want dat betekent 'nee', laat in China een boer na het eten.

Vooraf in het hoofdstuk 'talige communicatie' krijgen we een resem taaltips over aanspreekvormen ('de Nederlandse adel wordt nooit met de titel aangesproken, maar met *Mevrouw* en *Meneer*'), afkortingen ('in lopende tekst hinderen ze'), e-mail ('verwacht niet dat iemand per omgaande op uw e-mail reageert'), conversaties ('op recepties, seminars en dergelijke mag u altijd een gesprek onderbreken'), telefoneren ('bel 's avonds niet na halftien'), faxen, fluisteren, twistgesprek, spreken in het openbaar, enz.

Het interessante aan dit boek is dat Van Eijk etiquette relativerend tegemoet treedt: etiquette is veel meer een kwestie van gezond verstand dan van regels. 'Menselijk verkeer kun je niet dichtmetselen met voorschriften en *do's* en *don'ts*. Het omgaan met de veranderlijke medemens en de situaties die hij schept, is telkens weer een avontuur, ga dat als een levensgenieter tegemoet en niet als een houten klaas.' Van Eijk wijst ook uitvoerig op de cultuurgebondenheid en de veranderlijkheid van etiquetteregels (omdat normen en waarden nu eenmaal veranderen). Up-to-date zijn de onderwerpen in ieder geval wel, dat tonen onder meer ingangen als partner, e-mail, blind date en onenightstand.

Inez van Eijk, *Etiquette. Over moderne omgangsvormen*, Amsterdam/Antwerpen, Contact, 2007 (tiende druk), ISBN 978 90 2541619 5, 400 blz., 10 euro.

Column

Sexy!

HUGO BROUCKAERT

De afwas doen is sexy, lees ik in een krant.

De opgang van het woord sexy is niet meer te stuiten. Een paar dagen dagbladlectuur leert mij wat sexy is, wat sexy was, wat opnieuw sexy is en wat langzamerhand weer sexy aan het worden is.

Tot een van voornoemde categorieën behoren onder meer onderwerpen als schorseneren, ambtenaar zijn, wonen in de stad, Benelux, technisch onderwijs, maderawijn, Darfur, het vak van consultant, landbouw, het getal 69, musea, Europa, sociaal beleid en een antwoord geven op een vraag die de vraagsteller tegen de haren in strijkt. En vanzelfsprekend – niet te vergeten – de afwas doen.

In mijn jonge jaren waren seks en erotiek iets heel anders, al kwam het woord sexy nooit over onze lippen. Ik herinner me nog levendig mijn collegetijd, toen we Vondels *Lucifer* lazen. Het was een verhaal van engelen, die omdat ze jaloers waren om de schepping van het mensenpaar, door God tot het bestaan van duivel werden gedegradeerd. In dat nauwelijks speelbare theaterstuk wordt door Apollion, een van de engelen, de schoonheid van de vrouw beschreven, en bij het bijtoerbeurt oplezen in de klas – cursorisch lezen heette dat – bleek dat ik voor dat fragment als enige over een niet in katholieke zin gecensureerde uitgave beschikte.

Met luider stemme had ik het over Eva, die in het bezit was van:

*'twee bronnen van ivoor,
En wat men best verzwijge, eer dit een geest
bekoor.'*

Men lette hier op het gebruik van het woord geest, terwijl duidelijk een lichamelijke functie aan de bekoring wordt blootgesteld, zodat die verzen aanleiding gaven tot uitvoerig gegriinnik bij mijn medeleerlingen, die

niet over de volledige tekst beschikten, en een rood hoofd bij de leraar, waarbij we ons van alles konden voorstellen.

In een college werd voor katholieken geschikt geachte lectuur vreemd genoeg aan censuur onderworpen. Zo werd ons het verhaal van de ark van Noach ingeprent, met weglating van de verzen waarin Noach doet wat Engelsen ook doen wanneer zij zich op bierfeesten op het vasteland lazarus gedronken hebben: zich helemaal uitkleden (Genesis 9, vers 21).

Ondanks alle censuur wisten we dus toch wat seks was. Ik werd ooit voor twee dagen uit het college verwijderd omdat ik in het schoolkrantje een gedicht geschreven had waarin in bedekte termen gealludeerd werd op een fraai gevormd vrouwelijk enkelgewricht.

Vandaag de dag lezen we in schoolbloemlezingen verzen als:

*'Met gretige borsten staat begeerte aan het aanrecht
Zoent het zaad uit tomaten, kijkt naar het zwellen
Van beslag onder vochtig doek.'*

In de pers blijven allusies op het ondernavelse gebeuren overigens niet beperkt tot het woord sexy. Nadat de voetbalploeg van Sint-Truiden een doelpunt gemaakt had, ontstond volgens de redacteur van *De Morgen* een 'vreugdeorgasme' en een journalist van *De Stan-daard*, die op zoek gaat naar 'de ziel van de Thaise keuken', ontdekt 'een orgasme van geuren en kleuren'. De dingen des vlezes zijn niet meer uit de pers weg te branden.

In *Dag Allemaal* maakt een ridder van de pen het wel erg bont. Hij noemt het afbreken – wegens gebrek aan kijkcijfers – van een enigszins frivole televisiereeks een 'coitus interruptus'. In de annalen van het weekblad blijven die woorden geboekstaafd als de eerste twee woorden Latijn. Er kunnen er nog meer volgen. Latijn is immers ook weer sexy.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

- dodekop
 - synoniem voor doodshoofd
 - rode en paarse verfstof, die bijna volledig uit ijzeroxide bestaat
 - ziekte die vooral in de tropen optreedt
- agioteur
 - toestelletje waarmee je een draaiorgel kunt bedienen
 - zakkenroller
 - geldwisselaar
- bobberd
 - tuleachtig weefsel
 - iemand met een dik, groot hoofd
 - synoniem voor bobijnklos

II. Welk woord is correct gespeld?

- spellotheek
 - spelotheek
- ex-eerste minister
 - ex-eersteminister
- koi
 - khoi
- café-uitbater
 - caféuitbater
- gestresst
 - gestrest
- safier
 - saffier

III. Zet de juiste definitie bij de onderstaande fobieën

1. acarofobie	a) wagenvrees
2. aichmofobie	b) afkeer van vrolijkheid en vreugde
3. ailurofobie	c) angst voor duizeligheid
4. amaxofobie	d) brugvrees
5. chaerofobie	e) scheerangst
6. erytrofobie	f) vrees voor bijtende insecten
7. gefyrofobie	g) smetvrees
8. keirofobie	h) ziekelijke vrees voor katten
9. rypofobie	i) bloosangst
10. dinofobie	j) ziekelijke vrees voor al wat scherp is

IV. Rijg de woorden aan elkaar

- brood ... boer
- studio ... aap
- vlucht ... bank
- stapel ... kamer
- keel ... volume
- vakantie ...geest

V. Hoe heet een inwoner van ...

- Togo?
 - een Togoër
 - een Togolees
- Guinee?
 - een Guineaan
 - een Guineeer
- Gibraltar?
 - een Gibraltarees
 - een Gibraltariër
- Martinique?
 - een Martiniquer
 - een Martinikaan

VI. Welk woord is niet correct gespeeld?

- neergevlid
 - geölied
 - jakobs ladder
- briljantine
 - van jongs af aan
 - bacchantisch
- gitaarriff
 - deux-pièceje
 - dedaigneus
- gedweë
 - dobermanpincher
 - beatjuggelen

VII. Zoek de fout(en) in de volgende zinnen

- Het gloednieuwe magazine moest nog gelayout worden, maar de ambitieuze aspirantstudent kon niet aan de verleiding weerstaan om de tekst al op een floppytje te zetten.
- De relaxte maar conscientieuze ex-locosecretaris eet graag marshmallows en tofu, en houdt van yahtzeeën en broodje-aap-verhalen.

OPLOSSINGEN

I. 1b / 2c / 3b
II. 1f / 2b / 3a / 4a / 5b / 6b
III. 1f / 2j / 3b / 4a / 5b / 6i / 7d / 8e / 9g / 10c
IV. 1. gram / 2. ruimte / 3. gegevens / 4. recht / 5. klank / 6. tijd
V. 1b (gevlid) / 2a (briljantme) / 3b (deux-pièceje) / 4b (dobermanpincher)
VII. 1. gelay-out, aspirant-student, hij kon de verleiding niet weerstaan om, floppytje / 2. conscientieuze, marshmallows, tofu, broodje-aap-verhalen